MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80042-6

MICROFILMED 1991

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States -- Title 17, United States Code -- concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material...

Columbia University Library reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

QUINTILIANUS, MARCUS FABIUS

TITLE:

INSTITUTIONIS ORATORIAE LIBER...

PLACE:

LIPSAE

DATE:

1887

Master Negative #

91-80042-6

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

87Q4
SE87

Institutiones oratoriae. 1887.

Quintilianus, Marcus Fabius.
M. Fabi Quintiliani Institutionis oratoriae liber decimus, edidit Ferdinandus Meister.
Lipsiae, Freytag, 1887.
xiii, 45 p. 19½ cm.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 5/15/91 INITIALS N.T.
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

Centimeter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm

1 2 3 4 5

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

87Q4-5E87

Cl. 87Q4 Book 5E87
Columbia College Library
Madison Av. and 49th St. New York.
Beside the main topic this book also treats of
Subject No. *On page* | *Subject No.* *On page*

This book is due two weeks from the last date stamped
... returned at or before that time a fine of

M. FABI QUINTILIANI

INSTITUTIONIS ORATORIAE

LIBER DECIMUS.

EDIDIT

FERDINANDUS MEISTER.

LIPSIAE
SUMPTUS FECIT G. FREYTAG

PRAGAE
SUMPTUS FECIT F. TEMPSKY

MDCCCLXXXVII.

FERDINANDO BECHERO.

PRAEFATIO.

M. Fabius Quintilianus natus est Calagurri urbe Hispaniae ad Iberum sita c. a. 35 p. Chr., mortuus Romae a. 95. admodum puer a patre Romam deductus ibique educatus est. usus est optimis praeceptoribus, quos summa cum pietate colebat: atque ea, quae hic illic ipse de disciplina puerili dicit, scholas Romanas videlicet privatas optime institutas fuisse demonstrant, velut haec I, 2, 23: 'non inutilem scio servatum esse a praeceptoribus meis morem, qui cum pueros in classes distribuerant, ordinem dicendi secundum vires ingenii dabant, et ita superiore loco quisque declamabat, ut praecedere profectu videbatur. huius rei iudicia praebebantur: ea nobis ingens palma, ducere vero classem multo pulcherrimum. nec de hoc semel decretum erat: tricesimus dies reddebat victo certaminis potestatem. ita nec superior successu curam remittebat, et dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat. id nobis acriores ad studia dicendi faces subdidisse quam exhortationem docentium, paedagogorum custodiam, vota parentium, quantum animi mei coniectura colligere possum, contenderim' e. q. s. adde haec II, 4, 26: 'solebant praeceptores mei neque inutili et nobis etiam iucundo genere exercitationis praeparare nos coniecturalibus causis, cum quaerere atque exsequi iuberent 'cur armata apud Lacedaemonios Venus' et 'quid ita crederetur Cupido puer atque volucer et sagittis ac face armatus' et similia, in quibus scrutabamur voluntatem.' summa cum industria studia sua persecutus amplissimam omnium rerum sibi comparavit scientiam, praeterea autem egregia domestica institu-

106376

tione — pater erat rhetor, cuius actionem quandam commemorat IX, 3, 73 — fieri potuit, ut multa, quae ab hac aetate aliena sunt, cognosceret et de oratoribus vel potius orationibus, quae illo tempore insignes erant, audiret, cf. X, 1, 24: 'et nobis pueris insignes pro Voluseno Catulo Domiti Afri, Crispi Passieni, Decimi Laeli orationes ferebantur.'

Iam vero cum adolevisset, cum non solum optimarum rerum scientia instructus esset, sed etiam secundum morem illius aetatis declamationibus satis se exercuisset, praeclarissimorum in foro oratorum Iuni Bassi, Iuli Africani, Servili Noniani aliorum audivit orationes, neminem autem ita secutus est, ut Domitium Afrum, cuius 'dictorum' editi erant libri (VI, 3, 42), qui praeterquam quod duos de testibus composuit libros (V, 7, 7), non modo oratoris officio egregie fungebatur — 'principem fuisse quondam fori non erat dubium' (XII, 11, 3) — sed etiam in re publica administranda praeclare versabatur.

Anno 59 vel 60 in Hispaniam se contulit atque in eadem urbe, ubi natus erat, docuit et orandi in foro artem exercuit. ubi postquam complures annos degit, a Servio Galba, qui ab a. 61 usque ad a. 68 Hispaniae Tarraconensi praeerat, post mortem Neronis Romam perductus est: ibi scholam aperuit eamque per multos annos summa cum laude et maxima discipulorum frequentia moderatus est. neque vero mirum videtur, quod talem eventum consecutus est: non solum enim exquisita doctrina instructus erat, sed etiam artis iuventutis erudiendae peritissimus et verecundia quadam eius imbutus cum mentem discipulorum excoluit, tum mores emendavit, quippe cui persuasum esset, non posse oratorem esse nisi virum bonum (I Prooem. 9. XII, 1). huc accedebat quod in declamationibus ipse quasi lex et exemplum erat (VI, 2, 36), et praestantia memoriae admirationem omnium excitabat (XI, 2, 39). quanta eius auctoritas fuerit, inde licet colligere, quod, cum 'corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora iudicia' contenderet, contra Senecam, qui tum solus fere in manibus adulescentium erat, prospero eventu decertare ausus est (X, 1, 125 sqq.).

Praeterea autem summo cum studio in foro versatus est, qua de re saepius loquitur, ut IV, 1, 19: 'ego pro regina Berenice apud ipsam causam dixi', IV, 2, 86: 'me certe, quantacumque nostris experimentis habenda est fides, fecisse hoc in foro, quotiens ita desiderabat utilitas, probantibus eruditis et iis, qui iudicabant, scio', VII, 2, 5: 'fuerunt autem tales etiam nostris temporibus controversiae, atque aliquae in meum quoque patrocinium inciderunt', VII, 2, 24: 'nam id est in causa Naevi Arpiniani solum quaesitum, praecipitata esset ab eo uxor an se ipsa sua sponte iecisset. cuius actionem et quidem solam in hoc tempus emiseram.'

Paucos annos postquam scholam aperuit, c. a. 70 Quintilianus primus stipendium annuorum centenorum, quod Vespasianus rhetoribus constituerat, accepit i. e. primus professor eloquentiae publicus factus est. cum autem viginti annos docuisset, honestissimam a principe accepit missionem. ac prudenter egit, quod paulo post etiam dicendi in foro munus deposuit, 'quia', ut ipse dicit II, 12, 12 'honestissimum finem putabamus desinere dum desideraremur', quod eo facilius potuit facere, quod magnam sibi rem familiarem comparaverat.

Iam vero cum honestum otium nanctus esset, librum scripsit de causis corruptae eloquentiae, quem VI Prooem. 3 et VIII, 6, 76 commemorat, fortasse etiam II, 4, 42: V, 12, 23: VIII, 3, 58: cuius libri nihil reliquum est. deperditi sunt etiam duo libri artis rhetoricae, qui sub nomine Quintiliani ferebantur (I Prooem. 7), 'neque editi a me neque in hoc comparati, namque alterum sermonem per biduum habitum pueri, quibus id praestabatur, exceperant, alterum pluribus sane diebus, quantum notando consequi potuerant, interceptum boni iuvenes, sed nimium amantes mei temerario editionis honore vulgaverant'. librum, qui hoc loco commemoratur eundem esse atque librum declamationum Quintiliani minorum quae vocantur eumque a Quintiliani discipulis ante institutionem oratoriam vulgatam editum esse Const. Ritter: Die Quintilianischen Declamationen, Freiburg i. B. und Tübingen 1881, p. 246 sqq. Aerodium potissimum secutus copiosius explicat

atque breviter in praefatione editionis suae (M. Fabii Quintiliani declamationes quae supersunt CXLV Lipsiae 1884) p. V repetit: quam opinionem tantum abest, ut veram esse iudicem, ut non solum maiores, de quibus non dubitatur, sed etiam has minores posteriore tempore conscriptas esse censeam ab eo vel potius ab iis, qui Quintiliani sermonem non male imitarentur et ad suum qualecumque opus et exornandum et commendandum celeberrimi artis rhetoricae magistri nomine uterentur. — actiones quidem non paucae sub eius nomine ferebantur 'neglegentia excipientium in quaestum notariorum corruptae' (VII, 2, 24), quas minimam partem sui habere profitetur: ipse iam prius iuvenili cupiditate gloriae commotus unam atque solam Naevi Arpiniani, quam supra commemoravimus, actionem ediderat. tum autem a multis rogatus consilium cepit amplissimum opus de ratione dicendi componere et quod sibi proposuerat effecit. quamquam ea, quam tractabat, materia in universum ei notissima erat, tamen ut in epistula ad Tryphonem bibliopolam exponit, plus quam biennium in ea retractanda et componenda consumpsit atque id tempus 'non tam stilo quam inquisitioni instituti operis prope infiniti et legendis auctoribus, qui sunt innumerabiles' dedit. erat enim copia librorum, quos investigare oportebat, maxima neque electio nisi ab homine harum rerum peritissimo haberi poterat. haec institutio oratoria dicata est Vitori Marcello homini studiis litterarum inservienti et Quintiliano amicissimo atque scripta c. a. 90. cum iam tertia pars huius operis emissa esset, Domitianus Quintiliano institutionem nepotum suorum Vespasiani et Domitiani, qui erant filii Flaviae Domitillae neptis et Flavi Clementis patruelis mandavit. quem honorem quanti fecerit, patet ex iis, quae in prooemio libri quarti legimus, quae a vero sinceroque iudicio viri integerrimi longe recedunt et non tam homini quam tempori et mori condonanda sunt. paulo post per Clementem etiam consularia ornamenta accepit (Ausonii Gratiarum actio p. 361 Peiper). neque tamen eo munere per longum tempus functus est, cum hi principes brevi misere interirent. in prooemio libri sexti de iis non sermo est: quod autem ibi de iis tacet Quintilianus,

inde certissime concludere possumus, eos tum, cum sextum librum edebat, eius disciplina non usos esse. ibi enim domesticam calamitatem suam conquestus omnibus, qui cari fuerant, amissis soli se iuventuti vivere atque privata utilitate sublata ut studiosis iuvenibus utilis esset operam daturum esse dicit. etenim cum aetate iam provectior feminam puellari aetate in matrimonium duxisset, haec nondum expleto undevicesimo anno duos enixa filios decesserat, filii autem item praematura morte ei erepti sunt, minor paucos menses ante obitum uxoris, maior iam decimum annum agens.

Argumentum operis Quintilianus I Prooem. 21 sqq. his verbis complectitur: 'liber primus ea, quae sunt **ante officium rhetoris**, continebit. secundo **prima apud rhetorem elementa** et quae de ipsa rhetorices substantia quaeruntur tractabimus, quinque deinceps **inventioni** (nam huic et dispositio subiungitur), quattuor **elocutioni**, in cuius partem **memoria** ac **pronuntiatio** veniunt, dabuntur. unus accedet, in quo nobis **orator ipse informandus est**, et qui mores eius, quae in suscipiendis, discendis, agendis causis ratio, quod eloquentiae genus, quis agendi debeat esse finis, quae post finem studia, quantum nostra valebit infirmitas, disseremus.' e quibus licet alia aliis sint iucundiora, alia aliis maioris momenti, in universum in hoc opere summa copia eruditionis adcumulata atque coacervata est, ut si quis ab omni parte perpendere et perspicere velit, eximia sane doctrina exstructus esse debeat. neque vero iudicabimus Quintilianum omnes has disciplinas, de quibus loquitur, aequabiliter cognitas habuisse, sed non pauca, cum hunc librum scripturus erat, e libris aliorum hausisse veri simile est. inprimis, id quod iam Gesnerus (et alii ante eum) in praefatione editionis suae (a. 1738) monuit, in libro septimo et nono non pauca reperiuntur, 'quae subtiliora et quasi spinosiora sunt, quae proprie technica vocantur, in quibus reprehensione non caret'. quamquam probe respiciendum est, in his potissimum rebus plurima ignorantia et neglegentia librariorum corrupta esse.

Fontes autem ipsos ostendere, e quibus hauserit, difficillimum est: egregie hoc factum est, ut reliqua transeam, quae non sunt

huius loci, in libro decimo a Ioanne D. D. Clausseno in Quaest. Quintil. Lipsiae 1873 annal. phil. suppl. VI, p. 339 sqq., in cuius capite primo scriptores praestantissimi Graecorum et Romanorum, qui oratori futuro usui esse possint, certo quodam consilio recensentur ita, ut Graecorum praeclaris scriptoribus Romani, qui eis pares sint habendi, opponantur. ex subtilissima et diligentissima Clausseni investigatione cognoscimus, Quintilianum multis locis Ciceronem, Horatium, Dionysium Halicarnasseum aliosque secutum esse. maximus autem consensus intercedit inter Quintilianum et Dionysium Halicarnasseum in libris de compositione verborum et de veterum scriptorum censura: etenim eidem scriptores eodem ordine ab utroque producuntur et si quando inter se differunt, consentanea causa discriminis demonstrari aut certe conici potest. Itaque etiam si non statuemus Quintilianum in omnibus, quae laudavit, aliorum opera inspexisse vel exscripsisse, tamen, quin ea in manibus habuerit, cum hoc scribebat, vel etiam e memoria repetiverit, non est quod dubitemus.

Textus, quem vocant, Quintiliani praecipue codicibus Bernensi, quocum fere congruit Bambergensis, et Ambrosiano I nititur. iam vero cum in hoc totus liber decimus, in illo magna pars scilicet 1, 1—107 desit, non est mirandum quod in ea parte, quae propter materiem iucundissima est, quamvis et prioribus et nostris temporibus multi loci emendati sint, etiam nunc non pauca minus recte leguntur. confugiendum enim est ad codicem quem Halmius nominavit **G**, quo eae, quae in optimo Bernensi extant, lacunae e libro deteriore expletae sunt. Iam vero quod in hac quoque editione, quae ex editione mea totius institutionis oratoriae Quintiliani initio huius anni emissa repetita est, nonnulla rectius quam in prioribus editionibus meo quidem iudicio leguntur, id factum esse egregia opera virorum doctissimorum, qui novissimo tempore in hunc scriptorem studia sua contulerunt, equidem libentissime confiteor. etiam cum hic liber typis iam exscriptus erat, complures mihi allatae sunt emendationes, quas in textum recipiendas esse censeo: scribendum igitur est p. 7, 19 (1, 46) cum Woelfflino: hic enim, quem ad modum ex Oceano dicit ipse omnium fluminum fontiumque cursus initium capere, p. 11, 28 (1, 79) cum Bechero: in inventione facilis, honesti studiosus in compositione, adeo diligens, p. 12, 1 (1, 81) cum Woelfflino: quodam [Delphici] oraculo dei instinctus, p. 14, 28 (1, 100) cum Albr. Koehlero, ut mecum communicavit Woelfflinus: cum eam ne Graeci quidem in alio genere linguae suae obtinuerint, p. 15, 21 (1, 106) cum Woelfflino et Spaldingio: [omnia] denique, quae sunt inventionis. denique num p. 12, 6 (1, 82) secundum Nettleship (Journal of philology XV (1886) 29 p. 22) scribendum sit: 'in labris eius sedisse Suadam persuadendi deam', cum ipse verba persuadendi deam abesse velit, iudicent peritiores.

Scripsi Vratislaviae mense Januario a. 1887.

Ferdinandus Meister.

LIBER DECIMUS.

De copia verborum.

I. Sed haec eloquendi praecepta, sicut cognitioni sunt 1
necessaria, ita non satis ad vim dicendi valent, nisi illis
firma quaedam facilitas, quae apud Graecos ἕξις nominatur,
accesserit: ad quam scribendo plus an legendo an dicendo
conferatur, solere quaeri scio. quod esset diligentius nobis
examinandum, si qualibet earum rerum possemus una esse
contenti. verum ita sunt inter se conexa et indiscreta omnia, 2
ut, si quid ex his defuerit, frustra sit in ceteris laboratum.
nam neque solida atque robusta fuerit umquam eloquentia,
nisi multo stilo vires acceperit, et citra lectionis exemplum
labor ille carens rectore fluitabit, et qui sciet, quo quaeque
sint modo dicenda, nisi tamquam in procinctu paratamque
ad omnes casus habuerit eloquentiam, velut clausis thesauris
incubabit. non autem ut quidquid praecipue necessarium 3
est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. nam certe, cum sit in eloquendo positum oratoris
officium, dicere ante omnia necesse est atque hinc initium
eius artis fuisse manifestum est, proximum deinde imitatio
est, novissimum scribendi quoque diligentia. sed ut perveniri 4
ad summa nisi ex principiis non potest, ita procedente iam
opere etiam minima incipiunt esse quae prima sunt. verum
nos non, quo modo sit instituendus orator, hoc loco dicimus
(nam id quidem aut satis aut certe uti potuimus dictum est),
sed athleta, qui omnes iam perdidicerit a praeceptore numeros, quo genere exercitationis ad certamina praeparandus
sit. igitur eum, qui res invenire et disponere sciet, verba
quoque et eligendi et collocandi rationem perceperit, instruamus, qua ratione quod didicerit facere quam optime,
quam facillime possit.

5 Non ergo dubium est, quin ei velut opes sint quaedam
parandae, quibus uti, ubicumque desideratum erit, possit:
6 eae constant copia rerum ac verborum. sed res propriae
sunt cuiusque causae aut paucis communes, verba in univer-
sas paranda: quae si rebus singulis essent singula, minorem
curam postularent: nam cuncta sese cum ipsis protinus rebus
offerrent. sed cum sint aliis alia aut magis propria aut
magis ornata aut plus efficientia aut melius sonantia, debent
esse non solum nota omnia, sed in promptu atque, ut ita
dicam, in conspectu, ut, cum se iudicio dicentis ostenderint,
7 facilis ex his optimorum sit electio. et quae idem signifi-
carent solitos scio ediscere, quo facilius et occurreret unum
ex pluribus, et, cum essent usi aliquo, si breve intra spatium
rursus desideraretur, effugiendae repetitionis gratia sumerent
aliud, quo idem intellegi posset. quod cum est puerile et
cuiusdam infelicis operae, tum etiam utile parum: turbam
tantum modo congregat, ex qua sine discrimine occupet pro-
ximum quodque.

8 Nobis autem copia cum iudicio paranda est vim orandi,
non circulatoriam volubilitatem spectantibus. id autem con-
sequemur optima legendo atque audiendo: non enim solum
nomina ipsa rerum cognoscemus hac cura, sed quod quo-
9 que loco sit aptissimum. omnibus enim fere verbis praeter
pauca, quae sunt parum verecunda, in oratione locus est.
nam scriptores quidem iamborum veterisque comoediae
etiam in illis saepe laudantur, sed nobis nostrum opus
intueri sat est. omnia verba, exceptis de quibus dixi, sunt
alicubi optima: nam et humilibus interim et vulgaribus est
opus, et quae nitidiore in parte videntur sordida, ubi res
10 poscit, proprie dicuntur. haec ut sciamus atque eorum non
significationem modo, sed formas etiam mensurasque nori-
mus, ut, ubicumque erunt posita, conveniant, nisi multa
lectione atque auditione adsequi nullo modo possumus, cum
omnem sermonem auribus primum accipiamus. propter quod
infantes a mutis nutricibus iussu regum in solitudine edu-
cati, etiam si verba quaedam emisisse traduntur, tamen
11 loquendi facultate caruerunt. sunt autem alia huius naturae,
ut idem pluribus vocibus declarent, ita ut nihil significa-
tionis, quo potius utaris, intersit, ut 'ensis' et 'gladius', alia
vero, etiam si propria rerum aliquarum sint nomina, τρο-
πικῶς quasi tamen ad eundem intellectum feruntur, ut
12 'ferrum' et 'mucro'. nam per abusionem sicarios etiam

omnes vocamus, qui caedem telo quocumque commiserunt.
alia circuitu verborum plurium ostendimus, quale est et
pressi copia lactis. plurima vero mutatione figuramus:
scio 'non ignoro' et 'non me fugit' et 'non me praeterit' et
'quis nescit?' et 'nemini dubium est'. sed etiam ex proximo 13
mutuari licet. nam et 'intellego' et 'sentio' et 'video' saepe
idem valent quod 'scio'. quorum nobis ubertatem ac divitias
dabit lectio, ut non solum quo modo occurrent, sed etiam
quo modo oportet utamur. non semper enim haec inter se 14
idem faciunt, nec sicut de intellectu animi recte dixerim
'video', ita de visu oculorum 'intellego', nec ut 'mucro'
gladium, sic mucronem 'gladius' ostendit. sed ut copia 15
verborum sic paratur, ita non verborum tantum gratia
legendum vel audiendum est. nam omnium, quaecumque
docemus, hoc sunt exempla potentiora etiam ipsis quae
traduntur artibus, cum eo qui discit perductus est, ut
intellegere ea sine demonstrante et sequi iam suis viribus
possit, quia quae doctor praecepit orator ostendit.

Alia vero audientes, alia legentes magis adiuvant. ex- 16
citat qui dicit spiritu ipso, nec [imagine] ambitu rerum, sed
rebus incendit. vivunt omnia enim et moventur, excipi-
musque nova illa velut nascentia cum favore ac sollicitu-
dine. nec fortuna modo iudicii, sed etiam ipsorum, qui
orant periculo adficimur. praeter haec vox, actio decora, 17
accommodata, ut quisque locus postulabit, pronuntiandi
vel potentissima in dicendo ratio et, ut semel dicam, pariter
omnia docent. in lectione certius iudicium, quod audienti
frequenter aut suus cuique favor aut ille laudantium clamor
extorquet. pudet enim dissentire, et velut tacita quadam 18
verecundia inhibemur plus nobis credere, cum interim et
vitiosa pluribus placeant, et a conrogatis laudentur etiam
quae non placent. sed e contrario quoque accidit, ut optime 19
dictis gratiam prava iudicia non referant. lectio libera est
nec ut actionis impetus transcurrit, sed repetere saepius
licet, sive dubites sive memoriae penitus adfigere velis.
repetamus autem et retractemus et, ut cibos mansos ac
prope liquefactos demittimus, quo facilius digerantur, ita
lectio non cruda, sed multa iteratione mollita et velut con-
fecta memoriae imitationique tradatur.

Ac diu non nisi optimus quisque et qui credentem 20
sibi minime fallat legendus est, sed diligenter ac paene ad
scribendi sollicitudinem, nec per partes modo scrutanda

omnia, sed perlectus liber utique ex integro resumendus, praecipueque oratio, cuius virtutes frequenter ex industria
21 quoque occultantur. saepe enim praeparat, dissimulat, insidiatur orator, eaque in prima parte actionis dicit, quae sunt in summa profutura. itaque suo loco minus placent, adhuc nobis quare dicta sint ignorantibus, ideoque erunt
22 cognitis omnibus repetenda. illud vero utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumpserimus, et quotiens continget, utrimque habitas legere actiones: ut Demosthenis et Aeschinis inter se contrarias, et Servi Sulpici atque Messalae, quorum alter pro Aufidia, contra dixit alter, et Pollionis et Cassi reo Asprenate aliasque
23 plurimas. [quin] etiam si minus pares videbuntur aliquae, tamen ad cognoscendam litium quaestionem recte requirentur, ut contra Ciceronis orationes Tuberonis in Ligarium et Hortensi pro Verre. quin etiam easdem causas ut quisque egerit utile erit scire. nam de domo Ciceronis dixit Calidius et pro Milone orationem Brutus exercitationis gratia scripsit, etiam si egisse eum Cornelius Celsus falso existimat,
24 et Pollio et Messala defenderunt eosdem, et nobis pueris insignes pro Voluseno Catulo Domiti Afri, Crispi Passieni, Decimi Laeli orationes ferebantur. neque id statim legenti persuasum sit, omnia, quae optimi auctores dixerint, utique esse perfecta. nam et labuntur aliquando et oneri cedunt et indulgent ingeniorum suorum voluptati, nec semper intendunt animum, nonnumquam fatigantur, cum Ciceroni dormitare interim Demosthenes, Horatio vero etiam Homerus
25 ipse videatur. summi enim sunt, homines tamen, acciditque his, qui, quidquid apud illos reppererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur (id enim est facilius) ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur.
26 modesto tamen et circumspecto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne, quod plerisque accidit, damnent quae non intellegunt. ac si necesse est in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere quam multa displicere maluerim.

27 Plurimum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum multique eius iudicium sequuntur, neque immerito. namque ab his in rebus spiritus et in verbis sublimitas et in adfectibus motus omnis et in personis decor petitur, praecipueque velut attrita cotidiano actu forensi ingenia optime rerum talium blanditia reparantur,

ideoque in hac lectione Cicero requiescendum putat. memi- 28
nerimus tamen, non per omnia poetas esse oratori sequendos nec libertate verborum nec licentia figurarum: poeticam ostentationi comparatam et praeter id, quod solam petit voluptatem eamque etiam fingendo non falsa modo, sed etiam quaedam incredibilia sectatur, patrocinio quoque aliquo iuvari: quod adligata ad certam pedum necessitatem 29
non semper uti propriis possit, sed depulsa recta via necessario ad eloquendi quaedam deverticula confugiat, nec mutare quaedam modo verba, sed extendere, corripere, convertere, dividere cogatur: nos vero armatos stare in acie et summis de rebus decernere et ad victoriam niti. neque ego arma squalere situ ac rubigine velim, sed 30
fulgorem in iis esse qui terreat, qualis est ferri, quo mens simul visusque praestringitur, non qualis auri argentique, imbellis et potius habenti periculosus.

Historia quoque alere oratorem quodam uberi iucun- 31
doque suco potest, verum et ipsa sic est legenda, ut sciamus, plerasque eius virtutes oratori esse vitandas. est enim proxima poetis et quodam modo carmen solutum, et scribitur ad narrandum, non ad probandum, totumque opus non ad actum rei pugnamque praesentem, sed ad memoriam posteritatis et ingenii famam componitur: ideoque et verbis remotioribus et liberioribus figuris narrandi taedium evitat. itaque, ut dixi, neque illa Sallustiana brevitas, qua nihil 32
apud aures vacuas atque eruditas potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus iudicem et saepius ineruditum captanda nobis est, neque illa Livi lactea ubertas satis docebit eum, qui non speciem expositionis, sed fidem quaerit. adde quod M. Tullius ne Thucydiden 33
quidem aut Xenophontem utiles oratori putat, quamquam illum bellicum canere, huius ore Musas esse locutas existimet. licet tamen nobis in digressionibus uti vel historico nonnumquam nitore, dum in his, de quibus erit quaestio, meminerimus, non athletarum toris, sed militum lacertis opus esse, nec versicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, vestem bene ad forensem pulverem facere. est et alius ex historiis usus et is quidem maximus, sed 34
non ad praesentem pertinens locum, ex cognitione rerum exemplorumque, quibus in primis instructus esse debet orator, ne omnia testimonia expectet a litigatore, sed pleraque ex vetustate diligenter sibi cognita sumat, hoc

potentiora, quod ea sola criminibus odii et gratiae
vacant.
35 A philosophorum vero lectione ut essent multa nobis
petenda, vitio factum est oratorum, qui quidem illis optima
sui operis parte cesserunt. nam et de iustis, honestis, uti-
libus iisque quae sunt istis contraria, et de rebus divinis
maxime dicunt et argumentantur acriter Stoici, et alter-
cationibus atque interrogationibus oratorem futurum optime
36 Socratici praeparant. sed his quoque adhibendum est simile
iudicium, ut etiam cum in rebus versemur isdem, non
tamen eandem esse condicionem sciamus litium ac dispu-
tationum, fori et auditorii, praeceptorum et periculorum.
37 Credo exacturos plerosque, cum tantum esse utilitatis
in legendo iudicemus, ut id quoque adiungamus operi, qui
sint legendi et quae in auctore quoque praecipua virtus. sed
38 persequi singulos infiniti fuerit operis. quippe cum in
Bruto M. Tullius tot milibus versuum de Romanis tantum
oratoribus loquatur et tamen de omnibus aetatis suae,
quibuscum vivebat, exceptis Caesare atque Marcello, silen-
tium egerit: quis erit modus, si et illos et qui postea
fuerunt et Graecos omnes persequamur [et philosophos]?
39 fuit igitur brevitas illa tutissima, quae est apud Livium in
epistula ad filium scripta, *legendos Demosthenen atque
Ciceronem, tum ita, ut quisque esset Demostheni
40 et Ciceroni simillimus*. non est dissimulanda nostri
quoque iudicii summa. paucos enim vel potius vix ullum
ex his, qui vetustatem pertulerunt, existimo posse reperiri,
quin iudicium adhibentibus adlaturus sit utilitatis aliquid,
cum se Cicero ab illis quoque vetustissimis auctoribus,
ingeniosis quidem, sed arte carentibus, plurimum fateatur
41 adiutum. nec multo aliud de novis sentio: quotus enim
quisque inveniri tam demens potest, qui ne minima quidem
alicuius certe fiducia partis memoriam posteritatis spera-
verit? qui si quis est, intra primos statim versus depre-
hendetur et citius nos dimittet, quam ut eius nobis magno
42 temporis detrimento constet experimentum. sed non quid-
quid ad aliquam partem scientiae pertinet, protinus ad
faciendam etiam phrasin, de qua loquimur, accommodatum.
Verum antequam de singulis loquar, pauca in univer-
43 sum de varietate opinionum dicenda sunt. nam quidam
solos veteres legendos putant neque in ullis aliis esse natu-
ralem eloquentiam et robur viris dignum arbitrantur, alios

recens haec lascivia deliciaeque et omnia ad voluptatem
multitudinis imperitae composita delectant. ipsorum etiam, 44
qui rectum dicendi genus sequi volunt, alii pressa demum
et tenuia et quae minimum ab usu cotidiano recedant, sana
et vere Attica putant, quosdam elatior ingenii vis et magis
concitata et plena spiritus capit, sunt etiam lenis et nitidi
et compositi generis non pauci amatores. de qua differentia
disseram diligentius, cum de genere dicendi quaerendum
erit: interim summatim, quid et a qua lectione petere pos-
sint qui confirmare facultatem dicendi volent, attingam:
paucos (sunt enim eminentissimi) excerpere in animo est. 45
facile est autem studiosis, qui sint his similes, iudicare, ne
quisquam queratur, omissos forte aliquos, quos ipse valde
probet: fateor enim plures legendos esse quam qui a me
nominabuntur. sed nunc genera ipsa lectionum, quae prae-
cipue convenire intendentibus, ut oratores fiant, existimem,
persequar.
Igitur, ut Aratus ab Iove incipiendum putat, ita nos 46
rite coepturi ab *Homero* videmur. hic enim, quem ad
modum ex Oceano dicit ipse amnium fontiumque cursus
initium capere, omnibus eloquentiae partibus exemplum et
ortum dedit. hunc nemo in magnis rebus sublimitate, in
parvis proprietate superaverit. idem laetus ac pressus, iu-
cundus et gravis, tum copia tum brevitate mirabilis, nec
poetica modo, sed oratoria virtute eminentissimus. nam ut 47
de laudibus, exhortationibus, consolationibus taceam, nonne
vel nonus liber, quo missa ad Achillen legatio continetur,
vel in primo inter duces illa contentio vel dictae in secundo
sententiae omnes litium ac consiliorum explicant artes? ad- 48
fectus quidem vel illos mites vel hos concitatos nemo erit
tam indoctus, qui non in sua potestate hunc auctorem ha-
buisse fateatur. age vero, non utriusque operis sui ingressu
in paucissimis versibus legem prooemiorum non dico serva-
vit, sed constituit? nam benevolum auditorem invocatione
dearum, quas praesidere vatibus creditum est, et intentum
proposita rerum magnitudine et docilem summa celeriter
comprehensa facit. narrare vero quis brevius quam qui mortem 49
nuntiat Patrocli, quis significantius potest quam qui Cure-
tum Aetolorumque proelium exponit? iam similitudines,
amplificationes, exempla, digressus, signa rerum et argu-
menta ceteraque genera probandi ac refutandi sunt ita multa,
ut etiam qui de artibus scripserunt plurima earum rerum

50 testimonia ab hoc poeta petant. nam epilogus quidem quis
umquam poterit illis Priami rogantis Achillen precibus ae-
quari? quid? in verbis, sententiis, figuris, dispositione totius
operis nonne humani ingenii modum excedit? ut magni sit
virtutes eius non aemulatione, quod fieri non potest, sed
51 intellectu sequi. verum hic omnes sine dubio et in omni
genere eloquentiae procul a se reliquit, epicos tamen prae-
cipue, videlicet quia clarissima in materia simili comparatio
52 est. raro adsurgit Hesiodus magnaque pars eius in nomi-
nibus est occupata, tamen utiles circa praecepta sententiae
levitasque verborum et compositionis probabilis, daturque
53 ei palma in illo medio genere dicendi. contra in Anti-
macho vis et gravitas et minime vulgare eloquendi genus
habet laudem. sed quamvis ei secundas fere grammaticorum
consensus deferat, et adfectibus et iucunditate et dispositione
et omnino arte deficitur, ut plane manifesto appareat,
54 quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum. Panyasin,
ex utroque mixtum, putant in eloquendo neutrius aequare
virtutes, alterum tamen ab eo materia, alterum disponendi
ratione superari. Apollonius in ordinem a grammaticis
datum non venit, quia Aristarchus atque Aristophanes poe-
tarum iudices neminem sui temporis in numerum redegerunt,
non tamen contemnendum reddidit opus aequali quadam
55 mediocritate. Arati materia motu caret, ut in qua nulla
varietas, nullus adfectus, nulla persona, nulla cuiusquam
sit oratio, sufficit tamen operi, cui se parem credidit. ad-
mirabilis in suo genere Theocritus, sed musa illa rustica
et pastoralis non forum modo, verum ipsam etiam urbem
56 reformidat. audire videor undique congerentes nomina pluri-
morum poetarum. quid? Herculis acta non bene Pisandros?
Nicandrum frustra secuti Macer atque Vergilius? quid?
Euphorionem transibimus? quem nisi probasset Vergilius
idem, numquam certe conditorum Chalcidico versu
carminum fecisset in Bucolicis mentionem. quid? Horatius
57 frustra Tyrtaeum Homero subiungit? nec sane quisquam
est tam procul a cognitione eorum remotus, ut non indicem
certe ex bibliotheca sumptum transferre in libros suos pos-
sit. nec ignoro igitur quos transeo nec utique damno, ut
58 qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid. sed ad illos
iam perfectis constitutisque viribus revertemur, quod in
cenis grandibus saepe facimus, ut, cum optimis satiati sumus,
varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit. tunc et elegiam

vacabit in manus sumere, cuius princeps habetur Calli-
machus, secundas confessione plurimorum Philetas occu-
pavit. sed dum adsequamur illam firmam, ut dixi, facili- 59
tatem, optimis adsuescendum est et multa magis quam
multorum lectione formanda mens et ducendus color. ita-
que ex tribus receptis Aristarchi iudicio scriptoribus iam-
borum ad ἕξιν maxime pertinebit unus Archilochus.
summa in hoc vis elocutionis, cum validae tum breves 60
vibrantesque sententiae, plurimum sanguinis atque nervorum,
adeo ut videatur quibusdam, quod quoquam minor est,
materiae esse, non ingenii vitium. novem vero lyricorum 61
longe Pindarus princeps spiritus magnificentia, sententiis,
figuris, beatissima rerum verborumque copia et velut quo-
dam eloquentiae flumine: propter quae Horatius eum merito
credidit nemini imitabilem. Stesichorum, quam sit ingenio 62
validus, materiae quoque ostendunt, maxima bella et claris-
simos canentem duces et epici carminis onera lyra susti-
nentem. reddit enim personis in agendo simul loquendoque
debitam dignitatem, ac si tenuisset modum, videtur aemulari
proximus Homerum potuisse, sed redundat atque effunditur,
quod ut est reprehendendum, ita copiae vitium est. Alcaeus 63
in parte operis aureo plectro merito donatur, qua tyrannos
insectatus multum etiam moribus confert, in eloquendo quo-
que brevis et magnificus et diligens et plerumque oratori
similis, sed et lusit et in amores descendit, maioribus tamen
aptior. Simonides, tenuis alioqui, sermone proprio et iu- 64
cunditate quadam commendari potest, praecipua tamen eius
in commovenda miseratione virtus, ut quidam in hac eum
parte omnibus eius operis auctoribus praeferant.

Antiqua comoedia cum sinceram illam sermonis 65
Attici gratiam prope sola retinet, tum facundissimae liber-
tatis est et in insectandis vitiis praecipua, plurimum tamen
virium etiam in ceteris partibus habet. nam et grandis et elegans
et venusta, et nescio an ulla, post Homerum tamen, quem ut
Achillen semper excipi par est, aut similior sit oratoribus
aut ad oratores faciendos aptior. plures eius auctores, 66
Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque praecipui.
tragoedias primus in lucem Aeschylus protulit, sublimis
et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium, sed rudis
in plerisque et incompositus: propter quod correctas eius
fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenien-
ses permiserunt. suntque eo modo multi coronati. sed longe 67

clarius inlustraverunt hoc opus Sophocles atque Euripides, quorum in dispari dicendi via uter sit poeta melior, inter plurimos quaeritur. idque ego sane, quoniam ad praesentem materiam nihil pertinet, iniudicatum relinquo. illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis, qui se ad agen-
68 dum comparant, utiliorem longe fore Euripiden. namque is et sermone (quod ipsum reprehendunt quibus gravitas et cothurnus et sonus Sophocli videtur esse sublimior) magis accedit oratorio generi et sententiis densus et in iis, quae a sapientibus tradita sunt, paene ipsis par, et dicendo ac respondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diserti, comparandus, in adfectibus vero cum omnibus mirus, tum in
69 iis, qui in miseratione constant, facile praecipuus. eum admiratus maxime est, ut saepe testatur, et secutus, quamquam in opere diverso, Menander, qui vel unus meo quidem iudicio diligenter lectus ad cuncta, quae praecipimus, effingenda sufficiat: ita omnem vitae imaginem expressit, tanta in eo inveniendi copia et eloquendi facultas, ita est
70 omnibus rebus, personis, adfectibus accommodatus. nec nihil profecto viderunt, qui orationes, quae Charisi nomini addicuntur, a Menandro scriptas putant. sed mihi longe magis orator probari in opere suo videtur, nisi forte aut illa mala iudicia, quae Epitrepontes, Epicleros, Locroe habent, aut meditationes in Psophodee, Nomothete, Hypobolimaeo non
71 omnibus oratoriis numeris sunt absolutae. ego tamen plus adhuc quiddam collaturum eum declamatoribus puto, quoniam his necesse est secundum condicionem controversiarum plures subire personas, patrum filiorum, militum rusticorum, divitum pauperum, irascentium deprecantium, mitium asperorum. in quibus omnibus mire custoditur ab hoc poeta
72 decor. atque ille quidem omnibus eiusdem operis auctoribus abstulit nomen et fulgore quodam suae claritatis tenebras obduxit. tamen habent alii quoque comici, si cum venia leguntur, quaedam, quae possis decerpere, et praecipue Philemon, qui ut pravis sui temporis iudiciis Menandro saepe praelatus est, ita consensu tamen omnium meruit credi secundus.

73 Historiam multi scripsere praeclare, sed nemo dubitat longe duos ceteris praeferendos, quorum diversa virtus laudem paene est parem consecuta. densus et brevis et semper instans sibi Thucydides, dulcis et candidus et fusus Herodotus: ille concitatis, hic remissis adfectibus

melior, ille contionibus, hic sermonibus, ille vi, hic voluptate.
Theopompus his proximus ut in historia praedictis minor, 74
ita oratori magis similis, ut qui, antequam est ad hoc opus sollicitatus, diu fuerit orator. Philistus quoque meretur qui turbae quamvis bonorum post eos auctorum eximatur, imitator Thucydidi et ut multo infirmior, ita aliquatenus lucidior. Ephorus, ut Isocrati visum, calcaribus eget.
Clitarchi probatur ingenium, fides infamatur. longo post 75
intervallo temporis natus Timagenes vel hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit. Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est.

Sequitur oratorum ingens manus, ut cum decem simul 76
Athenis aetas una tulerit. quorum longe princeps Demosthenes ac paene lex orandi fuit: tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam nervis intenta sunt, tam nihil otiosum, is dicendi modus, ut nec quod desit in eo nec
quod redundet invenias. plenior Aeschines et magis fusus 77
et grandiori similis, quo minus strictus est, carnis tamen plus habet, minus lacertorum. dulcis in primis et acutus Hyperides, sed minoribus causis, ut non dixerim utilior,
magis par. his aetate Lysias maior, subtilis atque elegans 78
et quo nihil, si oratori satis sit docere, quaeras perfectius: nihil enim est inane, nihil arcessitum, puro tamen fonti
quam magno flumini propior. Isocrates in diverso genere di- 79
cendi nitidus et comptus et palaestrae quam pugnae magis accommodatus omnes dicendi veneres sectatus est, nec immerito: auditoriis enim se, non iudiciis compararat: in inventione facilis, honesti studiosus, in compositione adeo dili-
gens, ut cura eius reprehendatur. neque ego in his, de qui- 80
bus sum locutus, has solas virtutes, sed has praecipuas puto, nec ceteros parum fuisse magnos. quin etiam Phalerea illum Demetrium, quamquam is primum inclinasse eloquentiam dicitur, multum ingenii habuisse et facundiae fateor, vel ob hoc memoria dignum, quod ultimus est fere ex Atticis, qui dici possit orator, quem tamen in illo medio genere dicendi praefert omnibus Cicero.

Philosophorum, ex quibus plurimum se traxisse elo- 81
quentiae M. Tullius confitetur, quis dubitet Platonem esse praecipuum sive acumine disserendi sive eloquendi facultate divina quadam et Homerica? multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem Graeci vocant, surgit, ut mihi

non hominis ingenio, sed quodam Delphici videatur oraculo
82 dei instinctus. quid ego commemorem Xenophontis illam
iucunditatem inadfectatam, sed quam nulla consequi adfec-
tatio possit? ut ipsae sermonem finxisse Gratiae videantur
et, quod de Pericle veteris comoediae testimonium est,
in hunc transferri iustissime possit, in labris eius sedisse
83 quandam persuadendi deam. quid reliquorum Socraticorum
elegantiam? quid Aristotelen? quem dubito scientia rerum
an scriptorum copia an eloquendi suavitate an inventionum
acumine an varietate operum clariorem putem. nam in Theo-
phrasto tam est eloquendi nitor ille divinus, ut ex eo
84 nomen quoque traxisse dicatur. minus indulsere eloquentiae
Stoici veteres, sed cum honesta suaserunt, tum in colligendo
probandoque quae instituerant plurimum valuerunt, rebus
tamen acuti magis quam, id quod sane non adfectaverunt,
oratione magnifici.

85 Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducen-
dus est. itaque ut apud illos Homerus, sic apud nos Ver-
gilius auspicatissimum dederit exordium, omnium eius ge-
neris poetarum Graecorum nostrorumque haud dubie ei
86 proximus. utar enim verbis isdem, quae ex Afro Domitio
iuvenis excepi, qui mihi interroganti, quem Homero crederet
maxime accedere: secundus, inquit, est Vergilius, propior
tamen primo quam tertio. et hercule ut illi naturae caelesti
atque inmortali cesserimus, ita curae et diligentiae vel ideo
in hoc plus est, quod ei fuit magis laborandum, et quan-
tum eminentibus vincimur, fortasse aequalitate pensamus.
87 ceteri omnes longe sequentur. nam Macer et Lucretius
legendi quidem, sed non ut phrasin, id est corpus eloquen-
tiae faciant, elegantes in sua quisque materia, sed alter
humilis, alter difficilis. Atacinus Varro in iis, per quae
nomen est adsecutus, interpres operis alieni, non spernendus
quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum lo-
88 cuples. Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in
quibus grandia et antiqua robora iam non tantam habent
speciem quantam religionem. propriores alii atque ad hoc,
de quo loquimur, magis utiles. lascivus quidem in herois
quoque Ovidius et nimium amator ingenii sui, laudandus
89 tamen in partibus. Cornelius autem Severus, etiam si
sit versificator quam poeta melior, si tamen, ut est dictum,
ad exemplar primi libri bellum Siculum perscripsisset, vin-
dicaret sibi iure secundum locum. Serranum consummari

mors immatura non passa est, puerilia tamen eius opera et
maximam indolem ostendunt et admirabilem praecipue in
aetate illa recti generis voluntatem. multum in Valerio 90
Flacco nuper amisimus. vehemens et poeticum ingenium
Salei Bassi fuit, nec ipsum senectute maturuit. Rabirius
ac Pedo non indigni cognitione, si vacet. Lucanus ardens
et concitatus et sententiis clarissimus, et, ut dicam quod sentio,
magis oratoribus quam poetis imitandus. hos nominavimus, 91
quia Germanicum Augustum ab institutis studiis de-
flexit cura terrarum, parumque dis visum est esse eum
maximum poetarum. quid tamen his ipsis eius operibus, in
quae donato imperio iuvenis secesserat, sublimius, doctius,
omnibus denique numeris praestantius? quis enim caneret
bella melius quam qui sic gerit? quem praesidentes studiis
deae propius audirent? cui magis suas artes aperiret fami-
liare numen Minervae? dicent haec plenius futura saecula, 92
nunc enim ceterarum fulgore virtutum laus ista praestrin-
gitur. nos tamen sacra litterarum colentes feras, Caesar, si
non tacitum hoc praeterimus et Vergiliano certe versu
testamur:

inter victrices hederam tibi serpere laurus.

Elegia quoque Graecos provocamus, cuius mihi tersus 93
atque elegans maxime videtur auctor Tibullus. sunt qui
Propertium malint. Ovidius utroque lascivior, sicut
durior Gallus. satura quidem tota nostra est, in qua
primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita
deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem
modo operis auctoribus, sed omnibus poetis praeferre non
dubitent. ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, 94
qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod
tollere possis, putat. nam eruditio in eo mira et libertas
atque inde acerbitas et abunde salis. multum eo est tersior
ac purus magis Horatius et, non labor eius amore, prae-
cipuus. multum et verae gloriae quamvis uno libro Persius
meruit. sunt clari hodieque et qui olim nominabuntur.
alterum illud etiam prius saturae genus, sed non sola car- 95
minum varietate mixtum condidit Terentius Varro, vir
Romanorum eruditissimus. plurimos hic libros et doctissimos
composuit, peritissimus linguae Latinae et omnis antiquitatis
et rerum Graecarum nostrarumque, plus tamen scientiae
collaturus quam eloquentiae. iambus non sane a Romanis 96
celebratus est ut proprium opus, sed aliis quibusdam inter-

positus: cuius acerbitas in Catullo, Bibaculo, Horatio,
quamquam illi epodos intervenit, reperietur. at lyricorum
idem Horatius fere solus legi dignus: nam et insurgit
aliquando et plenus est iucunditatis et gratiae et varius
figuris et verbis felicissime audax. si quem adicere velis,
is erit Caesius Bassus, quem nuper vidimus, sed eum
longe praecedunt ingenia viventium.
97 Tragoediae scriptores veterum Attius atque Pacuvius
clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, aucto-
ritate personarum. ceterum nitor et summa in excolendis
operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis
defuisse: virium tamen Attio plus tribuitur, Pacuvium
98 videri doctiorem qui esse docti adfectant volunt. iam
Vari Thyestes cuilibet Graecarum comparari potest.
Ovidi Medea videtur mihi ostendere, quantum ille vir
praestare potuerit, si ingenio suo imperare quam indulgere
maluisset. eorum, quos viderim, longe princeps Pomponius
Secundus, quem senes quidem parum tragicum putabant,
99 eruditione ac nitore praestare confitebantur. in comoedia
maxime claudicamus. licet Varro Musas, Aeli Stilonis
sententia, Plautino dicat sermone locuturas fuisse, si
Latine loqui vellent, licet Caecilium veteres laudibus
ferant, licet Terenti scripta ad Scipionem Africanum refe-
rantur (quae tamen sunt in hoc genere elegantissima et
plus adhuc habitura gratiae, si intra versus trimetros
100 stetissent): vix levem consequimur umbram, adeo ut mihi
sermo ipse Romanus non recipere videatur illam solis con-
cessam Atticis venerem, cum eam ne Graeci quidem in
alio genere linguae obtinuerint. togatis excellit Afranius:
utinam non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus
mores suos fassus.
101 At non historia cesserit Graecis. nec opponere Thu-
cydidi Sallustium verear, nec indignetur sibi Herodotus
aequari T. Livium, cum in narrando mirae iucunditatis
clarissimique candoris, tum in contionibus supra quam
enarrari potest eloquentem: ita quae dicuntur omnia cum
rebus, tum personis accommodata sunt: adfectus quidem
praecipueque eos, qui sunt dulciores, ut parcissime dicam,
102 nemo historicorum commodavit magis. ideoque immortalem
Sallusti velocitatem diversis virtutibus consecutus est. nam
mihi egregie dixisse videtur Servilius Nonianus, pares
eos magis quam similes: qui et ipse a nobis auditus est,

clari vir ingenii et sententiis creber, sed minus pressus
quam historiae auctoritas postulat. quam paulum aetate 103
praecedens eum Bassus Aufidius egregie, utique in libris
belli Germanici, praestitit, genere ipso probabilis, in par-
tibus quibusdam suis ipse viribus minor. superest adhuc et 104
ornat aetatis nostrae gloriam vir saeculorum memoria dignus,
qui olim nominabitur, nunc intellegitur. habet amatores nec
immerito Cremuti libertas, quamquam circumcisis quae
dixisse ei nocuerat: sed elatum abunde spiritum et audaces
sententias deprehendas etiam in his, quae manent. sunt et
alii scriptores boni, sed nos genera degustamus, non biblio-
thecas excutimus.
Oratores vero vel praecipue Latinam eloquentiam 105
parem facere Graecae possunt: nam Ciceronem cuicumque
eorum fortiter opposuerim. nec ignoro, quantum mihi con-
citem pugnam, cum praesertim non id sit propositi, ut eum
Demostheni comparem hoc tempore: neque enim attinet,
cum Demosthenen in primis legendum vel ediscendum potius
putem. quorum ego virtutes plerasque arbitror similes, 106
consilium, ordinem, dividendi, praeparandi, probandi ratio-
nem, omnia denique, quae sunt inventionis. in eloquendo
est aliqua diversitas: densior ille, hic copiosior, ille con-
cludit adstrictius, hic latius, pugnat ille acumine semper,
hic frequenter et pondere, illi nihil detrahi potest, huic
nihil adici, curae plus in illo, in hoc naturae. salibus certe 107
et commiseratione, quae duo plurimum in adfectibus valent,
vincimus. et fortasse epilogos illi mos civitatis abstulerit,
sed et nobis illa, quae Attici mirantur, diversa Latini ser-
monis ratio minus permiserit. in epistulis quidem, quam-
quam sunt utriusque, dialogisve, quibus nihil ille, nulla
contentio est. cedendum vero in hoc, quod et prior fuit et 108
ex magna parte Ciceronem, quantus est, fecit. nam mihi
videtur M. Tullius, cum se totum ad imitationem Graecorum
contulisset, effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis,
iucunditatem Isocratis. nec vero quod in quoque optimum 109
fuit, studio consecutus est tantum, sed plurimas vel potius
omnes ex se ipso virtutes extulit immortalis ingenii beatis-
sima ubertate. non enim pluvias, ut ait Pindarus, aquas
colligit, sed vivo gurgite exundat, dono quodam pro-
videntiae genitus, in quo totas vires suas eloquentia expe-
riretur. nam quis docere diligentius, movere vehementius 110
potest? cui tanta umquam iucunditas adfuit? ut ipsa illa,

quae extorquet, impetrare eum credas, et cum transversum vi sua iudicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed
111 sequi. iam in omnibus, quae dicit, tanta auctoritas inest, ut dissentire pudeat, nec advocati studium, sed testis aut iudicis adferat fidem, cum interim haec omnia, quae vix singula quisquam intentissima cura consequi posset, fluunt inlaborata et illa, qua nihil pulchrius auditum est, oratio
112 prae se fert tamen felicissimam facilitatem. quare non immerito ab hominibus aetatis suae regnare in iudiciis dictus est, apud posteros vero id consecutus, ut Cicero iam non hominis nomen, sed eloquentiae habeatur. hunc igitur spectemus, hoc propositum nobis sit exemplum, ille se
113 profecisse sciat, cui Cicero valde placebit. multa in Asinio Pollione inventio, summa diligentia, adeo ut quibusdam etiam nimia videatur, et consilii et animi satis: a nitore et iucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit saeculo prior. at Messala nitidus et candidus et quodam modo praeferens in dicendo nobilitatem suam, viribus minor.
114 C. vero Caesar si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat: exornat tamen haec omnia mira
115 sermonis, cuius proprie studiosus fuit, elegantia. multum ingenii in Caelio et praecipue in accusando multa urbanitas, dignusque vir, cui et mens melior et vita longior contigisset. inveni qui Calvum praeferrent omnibus, inveni qui Ciceroni crederent, eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse, sed est et sancta et gravis oratio et castigata et frequenter vehemens quoque. imitator autem est Atti-
116 corum, fecitque illi properata mors iniuriam, si quid adiecturus fuit. et Servius Sulpicius insignem non immerito famam tribus orationibus meruit. multa, si cum iudicio legatur, dabit imitatione digna Cassius Severus, qui si
117 ceteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adiecisset, ponendus inter praecipuos foret. nam et ingenii plurimum est in eo et acerbitas mira et urbanitas et sermo purus,
113 sed plus stomacho quam consilio dedit. praeterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est. sunt alii multi diserti, quos persequi longum est. eorum, quos viderim, Domitius Afer et Iulius Africanus longe praestantissimi. verborum arte ille et toto genere dicendi praeferendus et quem in numero veterum habere non timeas:

hic concitatior, sed in cura verborum nimius et compositione nonnumquam longior et translationibus parum modicus. erant clara et nuper ingenia. nam et Trachalus plerumque 119
sublimis et satis apertus fuit et quem velle optima crederes, auditus tamen maior: nam et vocis, quantam in nullo cognovi, felicitas et pronuntiatio vel scaenis suffectura et decor, omnia denique ei, quae sunt extra, superfuerunt: et Vibius Crispus compositus et iucundus et delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior. Iulio 120
Secundo, si longior contigisset aetas, clarissimum profecto nomen oratoris apud posteros foret: adiecisset enim atque adiciebat ceteris virtutibus suis quod desiderari potest, id est autem, ut esset multo magis pugnax et saepius ad curam rerum ab elocutione respiceret. ceterum interceptus 121
quoque magnum sibi vindicat locum: ea est facundia, tanta in explicando quod velit gratia, tam candidum et lene et speciosum dicendi genus, tanta verborum etiam quae adsumpta sunt proprietas, tanta in quibusdam ex periculo petitis significantia. habebunt qui post nos de oratoribus 122
scribent magnam eos, qui nunc vigent, materiam vere laudandi: sunt enim summa hodie, quibus inlustratur forum, ingenia. namque et consummati iam patroni veteribus aemulantur et eos iuvenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria.

Supersunt qui de philosophia scripserunt, quo in genere 123
paucissimos adhuc eloquentes litterae Romanae tulerunt. idem igitur M. Tullius, qui ubique, etiam in hoc opere Platonis aemulus extitit. egregius vero multoque quam in orationibus praestantior Brutus suffecit ponderi rerum: scias eum sentire quae dicit. scripsit non parum multa 124
Cornelius Celsus, Sextios secutus, non sine cultu ac nitore. Plautus in Stoicis rerum cognitioni utilis. in Epicureis levis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catius. ex industria Senecam in omni genere eloquentiae 125
distuli propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum et invisum quoque habere sum creditus. quod accidit mihi, dum corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora iudicia contendo: tum autem solus hic fere in manibus adulescentium fuit. quem 126
non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus praeferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis placere se in dicendo posse

iis, quibus illi placerent, diffideret. amabant autem eum
magis quam imitabantur tantumque ab eo defluebant,
127 quantum ille ab antiquis descenderat. foret enim optandum,
pares aut saltem proximos illi viro fieri. sed placebat
propter sola vitia et ad ea se quisque dirigebat effingenda,
quae poterat: deinde cum se iactaret eodem modo dicere,
128 Senecam infamabat. cuius et multae alioqui et magnae
virtutes fuerunt, ingenium facile et copiosum, plurimum
studii, multa rerum cognitio, in qua tamen aliquando ab
his, quibus inquirenda quaedam mandabat, deceptus est.
129 tractavit etiam omnem fere studiorum materiam: nam et
orationes eius et poemata et epistulae et dialogi feruntur.
in philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum
insectator fuit. multae in eo claraeque sententiae, multa
etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta
pleraque atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus
130 vitiis. velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio: nam
si aliqua contempsisset, si parum sana non concupisset, si
non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis
sententiis non fregisset, consensu potius eruditorum quam
131 puerorum amore comprobaretur. verum sic quoque iam
robustis et severiore genere satis firmatis legendus vel ideo,
quod exercere potest utrimque iudicium. multa enim, ut
dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda sunt, eligere
modo curae sit, quod utinam ipse fecisset: digna enim fuit
illa natura, quae meliora vellet: quod voluit effecit.

De imitatione.

1 II. Ex his ceterisque lectione dignis auctoribus et
verborum sumenda copia est et varietas figurarum et com-
ponendi ratio, tum ad exemplum virtutum omnium mens
derigenda. neque enim dubitari potest, quin artis pars
magna contineatur imitatione. nam ut invenire primum
fuit estque praecipuum, sic ea, quae bene inventa sunt,
2 utile sequi. atque omnis vitae ratio sic constat, ut quae
probamus in aliis facere ipsi velimus. sic litterarum ductus,
ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur, sic musici vocem
docentium, pictores opera priorum, rustici probatam ex-
perimento culturam in exemplum intuentur, omnis denique
disciplinae initia ad propositum sibi praescriptum formari
3 videmus. et hercule necesse est aut similes aut dissimiles
bonis simus. similem raro natura praestat, frequenter

imitatio. sed hoc ipsum, quod tanto faciliorem nobis rationem
rerum omnium facit quam fuit iis, qui nihil quod seque-
rentur habuerunt, nisi caute et cum iudicio adprehenditur,
nocet.

Ante omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel 4
quia pigri est ingenii contentum esse iis, quae sint ab aliis
inventa. quid enim futurum erat temporibus illis, quae sine
exemplo fuerunt, si homines nihil, nisi quod iam cogno-
vissent, faciendum sibi aut cogitandum putassent? nempe
nihil fuisset inventum. cur igitur nefas est reperiri aliquid 5
a nobis, quod ante non fuerit? an illi rudes sola mentis
natura ducti sunt in hoc, ut tam multa generarent: nos ad
quaerendum non eo ipso concitemur, quod certe scimus
invenisse eos, qui quaesierunt? et cum illi, qui nullum 6
cuiusquam rei habuerunt magistrum, plurima in posteros
tradiderint: nobis usus aliarum rerum ad eruendas alias
non proderit, sed nihil habebimus nisi beneficii alieni?
quem ad modum quidam pictores in id solum student, ut
describere tabulas mensuris ac lineis sciant. turpe etiam 7
illud est, contentum esse id consequi, quod imiteris. nam
rursus quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem
sequebatur? nihil in poetis supra Livium Andronicum, nihil
in historiis supra pontificum annales haberemus, ratibus
adhuc navigaremus: non esset pictura, nisi quae lineas
modo extremas umbrae, quam corpora in sole fecissent,
circumscriberet. ac si omnia percenseas, nulla mansit ars, 8
qualis inventa est, nec intra initium stetit: nisi forte nostra
potissimum tempora damnamus huius infelicitatis, ut nunc
demum nihil crescat: nihil autem crescit sola imitatione.
quod si prioribus adicere fas non est, quo modo sperare 9
possumus illum oratorem perfectum? cum in his, quos
maximos adhuc novimus, nemo sit inventus, in quo nihil
aut desideretur aut reprehendatur. sed etiam qui summa
non appetent, contendere potius quam sequi debent. nam 10
qui hoc agit, ut prior sit, forsitan, etiam si non transierit,
aequabit. eum vero nemo potest aequare, cuius vestigiis
sibi utique insistendum putat: necesse est enim semper sit
posterior qui sequitur. adde quod plerumque facilius est
plus facere quam idem: tantam enim difficultatem habet
similitudo, ut ne ipsa quidem natura in hoc ita evaluerit,
ut non res, quae simillimae quaeque pares maxime vide-
antur, utique discrimine aliquo discernantur. adde quod, 11

quidquid alteri simile est, necesse est minus sit eo, quod
imitatur, ut umbra corpore et imago facie et actus histrio-
num veris adfectibus. quod in orationibus quoque evenit.
namque iis, quae in exemplum adsumimus, subest natura
et vera vis, contra omnis imitatio facta est et ad alienum
12 propositum accommodatur. quo fit ut minus sanguinis ac
virium declamationes habeant quam orationes, quod in illis
vera, in his adsimilata materia est. adde quod ea, quae in
oratore maxima sunt, imitabilia non sunt, ingenium, inventio,
13 vis, facilitas et quidquid arte non traditur. ideoque plerique,
cum verba quaedam ex orationibus excerpserunt aut aliquos
compositionis certos pedes, mire a se quae legerunt effingi
arbitrantur, cum et verba intercidant invalescantque tem-
poribus, ut quorum certissima sit regula in consuetudine,
eaque non sua natura sint bona aut mala (nam per se
soni tantum sunt), sed prout opportune proprieque aut
secus collocata sunt, et compositio cum rebus accommodata
sit, tum ipsa varietate gratissima.
14 Quapropter exactissimo iudicio circa hanc partem
studiorum examinanda sunt omnia. primum, quos imitemur:
nam sunt plurimi, qui similitudinem pessimi cuiusque et
corruptissimi concupierint: tum in ipsis, quos elegerimus,
15 quid sit, ad quod nos efficiendum comparemus. nam in
magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitiosa et a doctis
inter ipsos etiam mutuo reprehensa: atque utinam tam bona
imitantes dicerent melius quam mala peius dicunt. nec vero
saltem iis, quibus ad evitanda vitia iudicii satis fuit, sufficiat
imaginem virtutis effingere et solam, ut ita dixerim, cutem
vel potius illas Epicuri figuras, quas e summis corporibus
16 dicit effluere. hoc autem his accidit, qui non introspectis
penitus virtutibus ad primum se velut adspectum orationis
aptarunt: et cum iis felicissime cessit imitatio, verbis atque
numeris sunt non multum differentes, vim dicendi atque
inventionis non adsequuntur, sed plerumque declinant in
peius et proxima virtutibus vitia comprehendunt fiuntque
pro grandibus tumidi, pressis exiles, fortibus temerarii,
laetis corrupti, compositis exultantes, simplicibus neglegentes.
17 ideoque qui horride atque incomposite quidlibet illud frigi-
dum et inane extulerunt, antiquis se pares credunt, qui
carent cultu atque sententiis, Atticis scilicet, qui praecisis
conclusionibus obscuri sunt, Sallustium atque Thucydidem
superant, tristes ac ieiuni Pollionem aemulantur, otiosi et

supini, si quid modo longius circumduxerunt, iurant ita
Ciceronem locuturum fuisse. noveram quosdam, qui se 18
pulchre expressisse genus illud caelestis huius in dicendo
viri sibi viderentur, si in clausula posuissent esse vide-
atur. ergo primum est, ut quod imitaturus est quisque
intellegat et, quare bonum sit, sciat.
Tum in suscipiendo onere consulat suas vires. nam 19
quaedam sunt imitabilia, quibus aut infirmitas naturae non
sufficiat aut diversitas repugnet. ne, cui tenue ingenium
erit, sola velit fortia et abrupta, cui forte quidem, sed in-
domitum, amore subtilitatis et vim suam perdat et elegan-
tiam, quam cupit, non persequatur: nihil est enim tam
indecens, quam cum mollia dure fiunt. atque ego illi prae- 20
ceptori, quem institueram in libro secundo, credidi non ea
sola docenda esse, ad quae quemque discipulorum natura
compositum videret: nam is et adiuvare debet quae in
quoque eorum invenit bona, et, quantum fieri potest, adicere
quae desunt et emendare quaedam et mutare: rector enim
est alienorum ingeniorum atque formator. difficilius est
naturam suam fingere. sed ne ille quidem doctor, quam- 21
quam omnia, quae recta sunt, velit esse in suis auditoribus
quam plenissima, in eo tamen, cui naturam obstare viderit,
laborabit.
Id quoque vitandum, in quo magna pars errat, ne in
oratione poetas nobis et historicos, in illis operibus oratores
aut declamatores imitandos putemus. sua cuique proposita 22
lex, suus decor est: nec comoedia in cothurnos adsurgit,
nec contra tragoedia socco ingreditur. habet tamen omnis
eloquentia aliquid commune: id imitemur, quod commune est.
Etiam hoc solet incommodi accidere iis, qui se uni 23
alicui generi dediderunt, ut, si asperitas iis placuit alicuius,
hanc etiam in leni ac remisso causarum genere non exuant:
si tenuitas aut iucunditas, in asperis gravibusque causis
ponderi rerum parum respondeant: cum sit diversa non
causarum modo inter ipsas condicio, sed in singulis etiam
causis partium, sintque alia leniter alia aspere, alia con-
citate alia remisse, alia docendi alia movendi gratia dicenda,
quorum omnium dissimilis atque diversa inter se ratio est.
itaque ne hoc quidem suaserim, uni se alicui proprie, quem 24
per omnia sequatur, addicere. longe perfectissimus Grae-
corum Demosthenes, aliquid tamen aliquo in loco melius
alii (plurima ille). sed non qui maxime imitandus, et solus

25 imitandus est. quid ergo? non est satis omnia sic dicere,
quo modo M. Tullius dixit? mihi quidem satis esset, si
omnia consequi possem. quid tamen noceret vim Caesaris,
asperitatem Caeli, diligentiam Pollionis, iudicium Calvi
26 quibusdam in locis adsumere? nam praeter id quod pru-
dentis est quod in quoque optimum est, si possit, suum
facere, tum in tanta rei difficultate unum intuentes vix
aliqua pars sequitur. ideoque cum totum exprimere quem
elegeris paene sit homini inconcessum, plurium bona pona-
mus ante oculos, ut aliud ex alio haereat, et quo quidque
loco conveniat aptemus.
27 Imitatio autem (nam saepius idem dicam) non sit
tantum in verbis. illuc intendenda mens, quantum fuerit
illis viris decoris in rebus atque personis, quod consilium,
quae dispositio, quam omnia, etiam quae delectationi vide-
antur data, ad victoriam spectent: quid agatur prooemio,
quae ratio et quam varia narrandi, quae vis probandi ac
refellendi, quanta in adfectibus omnis generis movendis
scientia, quamque laus ipsa popularis utilitatis gratia ad-
sumpta, quae tum est pulcherrima, cum sequitur, non cum
28 arcessitur. haec si perviderimus, tum vere imitabimur. qui
vero etiam propria his bona adiecerit, ut suppleat quae
deerunt, circumcidat si quid redundabit, is erit, quem
quaerimus, perfectus orator: quem nunc consummari potis-
simum oporteat, cum tanto plura exempla bene dicendi
supersunt, quam illis, qui adhuc summi sunt, contigerunt.
nam erit haec quoque laus eorum, ut priores superasse,
posteros docuisse dicantur.

Quo modo scribendum sit.

1 III. Et haec quidem auxilia extrinsecus adhibentur:
in iis autem, quae nobis ipsis paranda sunt, ut laboris, sic
utilitatis etiam longe plurimum adfert *stilus*. nec immerito
M. Tullius hunc *optimum effectorem ac magistrum
dicendi* vocat, cui sententiae personam L. Crassi in dispu-
tationibus, quae sunt de oratore adsignando, iudicium suum
2 cum illius auctoritate coniunxit. scribendum ergo quam
diligentissime et quam plurimum. nam ut terra alte refossa
generandis alendisque seminibus fecundior fit, sic profectus
non a summo petitus studiorum fructus et fundit uberius
et fidelius continet. nam sine hac quidem conscientia ipsa

illa ex tempore dicendi facultas inanem modo loquacitatem
dabit et verba in labris nascentia. illic radices, illic funda- 3
menta sunt, illic opes velut sanctiore quodam aerario con-
ditae, unde ad subitos quoque casus, cum res exiget, pro-
ferantur. vires faciamus ante omnia, quae sufficiant labori
certaminum et usu non exhauriantur. nihil enim rerum ipsa 4
natura voluit magnum effici cito praeposuitque pulcherrimo
cuique operi difficultatem, quae nascendi quoque hanc
fecerit legem, ut maiora animalia diutius visceribus parentis
continerentur.
Sed cum sit duplex quaestio, quo modo et quae
maxime scribi oporteat, iam hinc ordinem sequar. sit primo 5
vel tardus dum diligens stilus, quaeramus optima nec pro-
tinus offerentibus se gaudeamus, adhibeatur iudicium in-
ventis, dispositio probatis: dilectus enim rerum verborumque
agendus est et pondera singulorum examinanda. post
subeat ratio collocandi versenturque omni modo numeri,
non ut quodque se proferet verbum occupet locum. quae 6
quidem ut diligentius exsequamur, repetenda saepius erunt
scriptorum proxima. nam praeter id, quod sic melius iun-
guntur prioribus sequentia, calor quoque ille cogitationis,
qui scribendi mora refrixit, recipit ex integro vires et velut
repetito spatio sumit impetum: quod in certamine saliendi
fieri videmus, ut conatum longius petant et ad illud, quo
contenditur, spatium cursu ferantur, utque in iaculando
brachia reducimus et expulsuri tela nervos retro tendimus.
interim tamen, si feret flatus, danda sunt vela, dum nos 7
indulgentia illa non fallat: omnia enim nostra, dum nascuntur,
placent: alioqui nec scriberentur. sed redeamus ad iudi-
cium et retractemus suspectam facilitatem. sic scripsisse 8
Sallustium accepimus, et sane manifestus est etiam ex opere
ipso labor. Vergilium quoque paucissimos die composuisse
versus auctor est Varius. oratoris quidem alia condicio est: 9
itaque hanc moram et sollicitudinem initiis impero. nam
primum hoc constituendum, hoc obtinendum est, ut quam
optime scribamus: celeritatem dabit consuetudo. paulatim
res facilius se ostendent, verba respondebunt, compositio
sequetur, cuncta denique ut in familia bene instituta in
officio erunt. summa haec est rei: cito scribendo non fit ut 10
bene scribatur, bene scribendo fit ut cito. sed tum maxime,
cum facultas illa contigerit, resistamus, ut provideamus
et efferentes se equos frenis quibusdam coerceamus, quod

non tam moram faciet quam novos impetus dabit. neque
enim rursus eos, qui robur aliquod in stilo fecerint, ad
11 infelicem calumniandi se poenam adligandos puto. nam quo
modo sufficere officiis civilibus possit qui singulis actionum
partibus insenescat? sunt autem quibus nihil sit satis,
omnia mutare, omnia aliter dicere quam occurrit velint,
increduli quidam et de ingenio suo pessime meriti, qui
12 diligentiam putant facere sibi scribendi difficultatem. nec
promptum est dicere, utros peccare validius putem, quibus
omnia sua placent an quibus nihil. accidit enim etiam in-
geniosis adulescentibus frequenter, ut labore consumantur
et in silentium usque descendant nimia bene dicendi cupi-
ditate. qua de re memini narrasse mihi Iulium Secundum
illum, aequalem meum atque a me, ut notum est, familia-
riter amatum, mirae facundiae virum, infinitae tamen curae,
13 quid esset sibi a patruo suo dictum. is fuit Iulius Florus,
in eloquentia Galliarum, quoniam ibi demum exercuit eam,
princeps, alioqui inter paucos disertus et dignus illa pro-
pinquitate. is cum Secundum scholae adhuc operatum
tristem forte vidisset, interrogavit, quae causa frontis tam
14 adductae? nec dissimulavit adulescens, tertium iam diem
esse, quod omni labore materiae ad scribendum destinatae
non inveniret exordium, quo sibi non praesens tantum dolor,
sed etiam desperatio in posterum fieret. tum Florus ad-
ridens, numquid tu, inquit, melius dicere vis quam potes?
15 ita se res habet: curandum est, ut quam optime dicamus,
dicendum tamen pro facultate: ad profectum enim opus
est studio, non indignatione. ut possimus autem scribere
etiam plura celerius, non exercitatio modo praestabit, in
qua sine dubio multum est, sed etiam ratio: si non resupini
spectantesque tectum et cogitationem murmure agitantes
expectaverimus, quid obveniat, sed quid res poscat, quid
personam deceat, quod sit tempus, qui iudicis animus,
intuiti humano quodam modo ad scribendum accesserimus.
16 sic nobis et initia et quae sequuntur natura ipsa praescribit.
certa sunt enim pleraque et, nisi coniveamus, in oculos
incurrunt: ideoque nec indocti nec rustici diu quaerunt,
unde incipiant: quo pudendum est magis, si difficultatem
facit doctrina. non ergo semper putemus optimum esse
quod latet: immutescamus alioqui, si nihil dicendum videatur,
17 nisi quod non invenimus. diversum est huic eorum vitium,
qui primo decurrere per materiam stilo quam velocissimo

volunt et sequentes calorem atque impetum ex tempore
scribunt: hanc silvam vocant. repetunt deinde et com-
ponunt quae effuderant: sed verba emendantur et numeri,
manet in rebus temere congestis quae fuit levitas. protinus 18
ergo adhibere curam rectius erit atque ab initio sic opus
ducere, ut caelandum, non ex integro fabricandum sit.
aliquando tamen adfectus sequemur, in quibus fere plus
calor quam diligentia valet.

Satis apparet ex eo, quod hanc scribentium negle-
gentiam damno, quid de illis dictandi deliciis sentiam. nam 19
in stilo quidem quamlibet properato dat aliquam cogitationi
moram non consequens celeritatem eius manus: ille, cui
dictamus, urget, atque interim pudet etiam dubitare aut
resistere aut mutare quasi conscium infirmitatis nostrae
timentes. quo fit ut non rudia tantum et fortuita, sed im- 20
propria interim, dum sola est conectendi sermonis cupiditas,
effluant, quae nec scribentium curam nec dicentium impetum
consequantur. at idem ille, qui excipit, si tardior in scri-
bendo aut incertior in intellegendo velut offensator fuit,
inhibetur cursus, atque omnis, quae erat, concepta mentis
intentio mora et interdum iracundia excutitur. tum illa, 21
quae altiorem animi motum sequuntur quaeque ipsa animum
quodam modo concitant, quorum est iactare manum, torquere
vultum, femur et latus interim obiurgare, quaeque Persius
notat, cum leviter dicendi genus significat, *nec pluteum,*
inquit, caedit nec demorsos sapit ungues, etiam ridicula
sunt, nisi cum soli sumus. denique ut semel quod est 22
potentissimum dicam, secretum, quod dictando perit, atque
liberum arbitris locum et quam altissimum silentium scri-
bentibus maxime convenire nemo dubitaverit. non tamen
protinus audiendi qui credunt aptissima in hoc nemora
silvasque, quod illa caeli libertas locorumque amoenitas
sublimem animum et beatiorem spiritum parent. mihi certe 23
iucundus hic magis quam studiorum hortator videtur esse
secessus. namque illa, quae ipsa delectant, necesse est
avocent ab intentione operis destinati. neque enim se bona
fide in multa simul intendere animus totum potest, et
quocumque respexit, desinit intueri quod propositum erat.
quare silvarum amoenitas et praeterlabentia flumina et in- 24
spirantes ramis arborum aurae volucrumque cantus et ipsa
late circumspiciendi libertas ad se trahunt, ut mihi remittere
potius voluptas ista videatur cogitationem quam intendere.

25 Demosthenes melius, qui se in locum, ex quo nulla exaudiri
vox et ex quo nihil prospici posset, recondebat, ne aliud
agere mentem cogerent oculi. ideoque lucubrantes silen-
tium noctis et clausum cubiculum et lumen unum velut
26 tectos maxime teneat. sed cum in omni studiorum genere,
tum in hoc praecipue bona valetudo, quaeque eam maxime
praestat, frugalitas necessaria est, cum tempora ab ipsa
rerum natura ad quietem refectionemque nobis data in acer-
rimum laborem convertimus. cui tamen non plus inrogan-
27 dum est quam quod somno supererit, haud deerit. obstat
enim diligentiae scribendi etiam fatigatio et abunde, si vacet,
lucis spatia sufficiunt, occupatos in noctem necessitas agit.
est tamen lucubratio, quotiens ad eam integri ac refecti
venimus, optimum secreti genus.

28 Sed silentium et secessus et undique liber animus ut
sunt maxime optanda, ita non semper possunt contingere,
ideoque non statim, si quid obstrepet, abiciendi codices
erunt et deplorandus dies, verum incommodis repugnandum
et hic faciendus usus, ut omnia, quae impedient, vincat in-
tentio: quam si tota mente in opus ipsum derexeris, nihil
eorum, quae oculis vel auribus incursant, ad animum per-
29 veniet. an vero frequenter etiam fortuita hoc cogitatio prae-
stat, ut obvios non videamus et itinere deerremus: non con-
sequemur idem, si et voluerimus? non est indulgendum
causis desidiae. nam si non nisi refecti, non nisi hilares, non
nisi omnibus aliis curis vacantes studendum existimarimus,
30 semper erit propter quod nobis ignoscamus. quare in turba,
itinere, conviviis etiam faciat sibi cogitatio ipsa secretum.
quid alioqui fiet, cum in medio foro, tot circumstantibus
iudiciis, iurgiis, fortuitis etiam clamoribus, erit subito con-
tinua oratione dicendum, si particulas, quas ceris mandamus,
nisi in solitudine reperire non possumus? propter quae idem
ille tantus amator secreti Demosthenes in litore, in quo se
maximo cum sono fluctus inlideret, meditans consuescebat
contionum fremitus non expavescere.

31 Illa quoque minora (sed nihil in studiis parvum est)
non sunt transeunda: scribi optime ceris, in quibus facillima
est ratio delendi, nisi forte visus infirmior membranarum
potius usum exiget, quae ut iuvant aciem, ita crebra relatione,
quoad intinguntur calami, morantur manum et cogitationis
32 impetum frangunt. relinquendae autem in utrolibet genere
contra erunt vacuae tabellae, in quibus libera adicienti sit

excursio. nam interim pigritiam emendandi angustiae faciunt
aut certe novorum interpositione priora confundant. ne latas
quidem ultra modum esse ceras velim, expertus iuvenem
studiosum alioqui praelongos habuisse sermones, quia illos
numero versuum metiebatur, idque vitium, quod frequenti
admonitione corrigi non potuerat, mutatis codicibus esse
sublatum. debet vacare etiam locus, in quo notentur quae 33
scribentibus solent extra ordinem, id est ex aliis, quam qui
sunt in manibus loci, occurrere. inrumpunt enim optimi non-
numquam sensus, quos neque inserere oportet neque differre
tutum est, quia interim elabuntur, interim memoriae sui in-
tentos ab alia inventione declinant ideoque optime sunt in
deposito.

De emendatione.

IV. Sequitur emendatio, pars studiorum longe uti- 1
lissima: neque enim sine causa creditum est stilum non
minus agere, cum delet. huius autem operis est adicere,
detrahere, mutare. sed facilius in iis simpliciusque iudicium,
quae replenda vel deicienda sunt: premere vero tumentia,
humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere,
soluta componere, exultantia coercere duplicis operae: nam
et damnanda sunt quae placuerant et invenienda quae fuge-
rant. nec dubium est optimum esse emendandi genus, si 2
scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post inter-
vallum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta
nostra tamquam recentes fetus blandiantur. sed neque hoc 3
contingere semper potest praesertim oratori, cui saepius
scribere ad praesentes usus necesse est, et ipsa emendatio
finem habet. sunt enim qui ad omnia scripta tamquam
vitiosa redeant et, quasi nihil fas sit rectum esse quod
primum est, melius existiment quidquid est aliud, idque
faciant, quotiens librum in manus resumpserunt, similes
medicis etiam integra secantibus. accidit itaque ut cicatri-
cosa sint et exsanguia et cura peiora. sit ergo aliquando 4
quod placeat aut certe quod sufficiat, ut opus poliat lima,
non exterat. temporis quoque esse debet modus. nam quod
Cinnae Smyrnam novem annis accepimus scriptam et pane-
gyricum Isocratis, qui parcissime, decem annis dicunt
elaboratum, ad oratorem nihil pertinet, cuius nullum erit,
si tam tardum fuerit, auxilium.

Quae scribenda sint praecipue.

1 V. Proximum est, ut dicamus, quae praecipue scri-
benda sint ἕξιν parantibus. non est huius quidem operis, ut
explicemus, quae sint materiae, quae prima aut secunda
aut deinceps tractanda sint (nam id factum est iam primo
libro, quo puerorum, et secundo, quo iam robustorum
studiis ordinem dedimus), sed, de quo nunc agitur, unde
copia ac facilitas maxime veniat.
2 Vertere Graeca in Latinum veteres nostri oratores
optimum iudicabant. id se L. Crassus in illis Ciceronis de
Oratore libris dicit factitasse: id Cicero sua ipse persona
frequentissime praecipit, quin etiam libros Platonis atque
Xenophontis edidit hoc genere translatos: id Messa-
lae placuit, multaeque sunt ab eo scriptae ad hunc modum
orationes, adeo ut etiam cum illa Hyperidis pro Phryne
3 difficillima Romanis subtilitate contenderet. et manifesta est
exercitationis huiusce ratio. nam et rerum copia Graeci
auctores abundant et plurimum artis in eloquentiam intule-
runt et hos transferentibus verbis uti optimis licet: omnibus
enim utimur nostris. figuras vero, quibus maxime ornatur
oratio, multas ac varias excogitandi etiam necessitas quae-
dam est, quia plerumque a Graecis Romana dissentiunt.
4 Sed et illa ex Latinis conversio multum et ipsa con-
tulerit. ac de carminibus quidem neminem credo dubitare,
quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpicius.
nam et sublimis spiritus attollere orationem potest, et verba
poetica libertate audaciora non praesumunt eandem proprie
dicendi facultatem. sed et ipsis sententiis adicere licet
oratorium robur et omissa supplere et effusa substringere.
5 neque ego paraphrasin esse interpretationem tantum volo,
sed circa eosdem sensus certamen atque aemulationem.
ideoque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas
vetant, quia optimis occupatis, quidquid aliter dixerimus,
necesse sit esse deterius. nam neque semper est desperan-
dum aliquid illis, quae dicta sunt, melius posse reperiri,
neque adeo ieiunam ac pauperem natura eloquentiam fecit,
6 ut una de re bene dici nisi semel non possit. nisi forte
histrionum multa circa voces easdem variare gestus potest,
orandi minor vis, ut dicatur aliquid, post quod in eadem
materia nihil dicendum sit. sed esto neque melius quod
7 invenimus esse neque par, est certe proximis locus. an vero

ipsi non bis ac saepius de eadem re dicimus et quidem
continuas nonnumquam sententias? nisi forte contendere
nobiscum possumus, cum aliis non possumus. nam si uno
genere bene diceretur, fas erat existimari praeclusam nobis
a prioribus viam: nunc vero innumerabiles sunt modi
plurimaeque eodem viae ducunt. sua brevitati gratia, sua 8
copiae, alia translatis virtus, alia propriis, hoc oratio recta,
illud figura declinata commendat. ipsa denique utilissima
est exercitationi difficultas. quid quod auctores maximi sic
diligentius cognoscuntur? non enim scripta lectione secura
transcurrimus, sed tractamus singula et necessario intro-
spicimus et, quantum virtutis habeant, vel hoc ipso cogno-
scimus, quod imitari non possumus.
Nec aliena tantum transferre, sed etiam nostra pluribus 9
modis tractare proderit, ut ex industria sumamus sententias
quasdam easque versemus quam numerosissime, velut eadem
cera aliae aliaeque formae duci solent. plurimum autem 10
parari facultatis existimo ex simplicissima quaque materia.
nam illa multiplici personarum, causarum, temporum, loco-
rum, dictorum, factorum diversitate facile delitescet infir-
mitas, tot se undique rebus, ex quibus aliquam adprehendas,
offerentibus. illud virtutis indicium est, fundere quae natura 11
contracta sunt, augere parva, varietatem similibus, voluptatem
expositis dare et bene dicere multa de paucis.
In hoc optime facient infinitae quaestiones, quas vocari
theses diximus, quibus Cicero iam princeps in re publica
exerceri solebat. his confinis est destructio et confirmatio 12
sententiarum. nam cum sit sententia decretum quoddam
atque praeceptum, quod de re, idem de iudicio rei quaeri
potest. tum loci communes, quos etiam scriptos ab orato-
ribus scimus. nam qui haec recta tantum et in nullos flexus
recedentia copiose tractaverit, utique in illis plures excursus
recipientibus magis abundabit eritque in omnes causas
paratus: omnes enim generalibus quaestionibus constant. 13
nam quid interest 'Cornelius tribunus plebis, quod codicem
legerit, reus sit', an quaeramus: 'violeturne maiestas,
si magistratus rogationem suam populo ipse recitarit?'
'Milo Clodium rectene occiderit' veniat in iudicium, an
'oporteatne insidiatorem interfici vel perniciosum rei publicae
civem, etiam si non insidietur': 'Cato Marciam honestene
tradiderit Hortensio' an 'conveniatne res talis bono viro'.
de personis iudicatur, sed de rebus contenditur. declama- 14

tiones vero, quales in scholis rhetorum dicuntur, si modo
sunt ad veritatem accommodatae et orationibus similes, non
tantum dum adulescit profectus, sunt utilissimae, quia in-
ventionem et dispositionem pariter exercent, sed etiam cum
est consummatus ac iam in foro clarus: alitur enim atque
enitescit velut pabulo laetiore facundia et adsidua conten-
15 tionum asperitate fatigata renovatur. quapropter historiae
nonnumquam ubertas in aliqua exercendi stili parte ponenda
et dialogorum libertate gestiendum. ne carmine quidem
ludere contrarium fuerit, sicut athletae, remissa quibusdam
temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate,
16 otio et iucundioribus epulis reficiuntur. ideoque mihi videtur
M. Tullius tantum intulisse eloquentiae lumen, quod in hos
quoque studiorum secessus excurrit. nam si nobis sola
materia fuerit ex litibus, necesse est deteratur fulgor et
durescat articulus et ipse ille mucro ingenii cotidiana pugna
retundatur.

17 Sed quem ad modum forensibus certaminibus exer-
citatos et quasi militantes reficit ac reparat haec velut
sagina dicendi, sic adulescentes non debent nimium in falsa
rerum imagine detineri et inanibus simulacris usque adeo,
ut difficilis ab his digressus sit, adsuescere, ne ab illa, in
qua prope consenuerunt, umbra vera discrimina velut
18 quendam solem reformident. quod accidisse etiam M. Porcio
Latroni, qui primus clari nominis professor fuit, traditur,
ut, cum ei summam in scholis opinionem obtinenti causa
in foro esset oranda, impense petierit, uti subsellia in basi-
licam transferrentur. ita illi caelum novum fuit, ut omnis
19 eius eloquentia contineri tecto ac parietibus videretur. quare
iuvenis, qui rationem inveniendi eloquendique a praecepto-
ribus diligenter acceperit (quod non est infiniti operis, si
docere sciant et velint), exercitationem quoque modicam
fuerit consecutus, oratorem sibi aliquem, quod apud maiores
fieri solebat, deligat, quem sequatur, quem imitetur: iudiciis
intersit quam plurimis et sit certaminis, cui destinatur,
20 frequens spectator. tum causas vel easdem, quas agi audierit,
stilo et ipse componat, vel etiam alias, veras modo, et
utrimque tractet et, quod in gladiatoribus fieri videmus,
decretoriis exerceatur, ut fecisse Brutum diximus pro Milone.
melius hoc quam rescribere veteribus orationibus, ut fecit
Cestius contra Ciceronis actionem habitam pro eodem, cum
alteram partem satis nosse non posset ex sola defensione.

Citius autem idoneus erit iuvenis, quem praeceptor 21
coegerit in declamando quam simillimum esse veritati et
per totas ire materias, quarum nunc facillima et maxime
favorabilia decerpunt. obstant huic, quod secundo loco
posui, fere turba discipulorum et consuetudo classium certis
diebus audiendarum, nonnihil etiam persuasio patrum nume-
rantium potius declamationes quam aestimantium. sed, quod 22
dixi primo, ut arbitror, libro, nec ille se bonus praeceptor
maiore numero quam sustinere possit onerabit et nimiam
loquacitatem recidet, ut omnia, quae sunt in controversia,
non, ut quidam volunt, quae in rerum natura, dicantur, et
vel longiore potius dierum spatio laxabit dicendi necessi-
tatem vel materias dividere permittet. diligenter effecta 23
plus proderit quam plures inchoatae et quasi degustatae.
propter quod accidit ut nec suo loco quidque ponatur, nec
illa, quae prima sunt, servent suam legem, iuvenibus flosculos
omnium partium in ea, quae sunt dicturi, congerentibus:
quo fit ut timentes, ne sequentia perdant, priora confundant.

De cogitatione.

VI. Proxima stilo cogitatio est, quae et ipsa vires 1
ab hoc accipit et est inter scribendi laborem extempora-
lemque fortunam media quaedam et nescio an usus frequen-
tissimi. nam scribere non ubique nec semper possumus,
cogitationi temporis ac loci plurimum est. haec paucis ad-
modum horis magnas etiam causas complectitur: haec,
quotiens intermissus est somnus, ipsis noctis tenebris ad-
iuvatur: haec inter medios rerum actus aliquid invenit
vacui nec otium patitur. neque vero rerum ordinem modo, 2
quod ipsum satis erat, intra se ipsa disponit, sed verba
etiam copulat totamque ita contexit orationem, ut ei nihil
praeter manum desit: nam memoriae quoque plerumque
inhaeret fidelius quod nulla scribendi securitate laxatur.

Sed ne ad hanc quidem vim cogitandi perveniri potest
aut subito aut cito. nam primum facienda multo stilo forma 3
est, quae nos etiam cogitantes sequatur: tum adsumendus
usus paulatim, ut pauca primum complectamur animo, quae
reddi fideliter possint, mox per incrementa tam modica, ut
onerari se labor ille non sentiat, augenda vis et exer-
citatione multa continenda est, quae quidem maxima ex 4
parte memoria constat: ideoque aliqua mihi in illum locum
differenda sunt. eo tandem pervenit, ut is, cui non refragetur

ingenium, acri studio adiutus tantum consequatur, ut ei tam quae cogitarit quam quae scripserit atque edidicerit in dicendo fidem servent. Cicero certe Graecorum Metrodorum Scepsium et Empylum Rhodium nostrorumque Hortensium tradidit quae cogitaverant ad verbum in agendo rettulisse.
5 Sed si forte aliqui inter dicendum offulserit extemporalis color, non superstitiose cogitatis demum est inhaerendum. neque enim tantum habent curae, ut non sit dandus et fortunae locus, cum saepe etiam scriptis ea, quae subito nata sunt, inserantur. ideoque totum hoc exercitationis genus ita instituendum est, ut et digredi ex eo et regredi in id
6 facile possimus. nam ut primum est domo adferre paratam dicendi copiam et certam, ita refutare temporis munera longe stultissimum est. quare cogitatio in hoc praeparetur, ut nos fortuna decipere non possit, adiuvare possit. id autem fiet memoriae viribus, ut illa, quae complexi animo sumus, fluant secura, non sollicitos et respicientes et una spe suspensos recordationis non sinant providere: alioqui vel extemporalem temeritatem malo quam male cohaerentem
7 cogitationem. peius enim quaeritur retrorsum, quia, dum illa desideramus, ab aliis avertimur, et ex memoria potius res petimus quam ex materia. plura sunt autem, si utrimque quaerendum est, quae inveniri possunt quam quae inventa sunt.

Quem ad modum extemporalis facilitas paretur et contineatur.

1 VII. Maximus vero studiorum fructus est et velut praemium quoddam amplissimum longi laboris ex tempore dicendi facultas, quam qui non erit consecutus, mea quidem sententia civilibus officiis renuntiabit et solam scribendi facultatem potius ad alia opera convertet. vix enim bonae fidei viro convenit auxilium in publicum polliceri, quod praesentissimis quibusque periculis desit, intrare portum, ad quem navis accedere nisi lenibus ventis vecta non
2 possit: siquidem innumerabiles accidunt subitae necessitates vel apud magistratus vel repraesentatis iudiciis continuo agendi. quarum si qua, non dico cuicumque innocentium civium, sed amicorum ac propinquorum alicui evenerit, stabitne mutus et salutarem petentibus vocem statimque, si non succurratur, perituris moras et secessum et silentium quaeret, dum illa verba fabricentur et memoriae insidant

et vox ac latus praeparetur? quae vero patitur hoc ratio, 3
ut quisquam possit orator aliquando omittere casus? quid, cum adversario respondendum erit, fiet? nam saepe ea, quae opinati sumus et contra quae scripsimus, fallunt, ac tota subito causa mutatur, atque ut gubernatori ad incursus tempestatium, sic agenti ad varietatem causarum ratio mutanda est. quid porro multus stilus et adsidua lectio et 4
longa studiorum aetas facit, si manet eadem quae fuit incipientibus difficultas? perisse profecto confitendum est praeteritum laborem, cui semper idem laborandum est. neque ego hoc ago, ut ex tempore dicere malit, sed ut possit. id autem maxime hoc modo consequemur.
Nota sit primum dicendi via: neque enim prius con- 5
tingere cursus potest quam scierimus, quo sit et qua perveniendum. nec satis est non ignorare quae sint causarum iudicialium partes, aut quaestionum ordinem recte disponere, quamquam ista sunt praecipua, sed quid quoque loco primum sit ac secundum et deinceps: quae ita sunt natura copulata, ut mutari aut intervelli sine confusione non possint. quisquis autem via ducetur, dicet ante omnia rerum ipsa 6
serie velut duce, propter quod homines etiam modice exercitati facillime tenorem in narrationibus servant. deinde, quid quoque loco quaerant, scient, nec circumspectabunt nec offerentibus se aliunde sensibus turbabuntur nec confundent ex diversis orationem velut salientes huc illuc nec usquam insistentes. postremo habebunt modum et finem, 7
qui esse citra divisionem nullus potest. expletis pro facultate omnibus, quae proposuerint, pervenisse se ad ultimum sentient.
Et haec quidem ex arte, illa vero ex studio. ut copiam sermonis optimi, quem ad modum praeceptum est, comparemus, multo ac fideli stilo sic formetur oratio, ut scriptorum colorem, etiam quae subito effusa sint, reddant, ut, cum multa scripserimus, etiam multa dicamus. nam con- 8
suetudo et exercitatio facilitatem maxime parit: quae si paulum intermissa fuerit, non velocitas illa modo tardatur, sed ipsum os coit atque concurrit. quamquam enim opus est naturali quadam mobilitate animi, ut, dum proxima dicimus, struere ulteriora possimus semperque nostram vocem provisa et formata cogitatio excipiat: vix tamen aut natura aut ratio in tam multiplex officium diducere animum queat, ut inventioni, dispositioni, elocutioni, ordini rerum verborum-

que, tum iis, quae dicit, quae subiuncturus est, quae ultra
spectanda sunt, adhibita vocis, pronuntiationis, gestus
10 observatione una sufficiat. longe enim praecedat oportet
intentio ac prae se res agat, quantumque dicendo con-
sumitur, tantum ex ultimo prorogetur, ut, donec perveniamus
ad finem, non minus prospectu procedamus quam gradu,
si non intersistentes offensantesque brevia illa atque con-
cisa singultantium modo eiecturi sumus.

11 Est igitur usus quidam inrationalis, quam Graeci
ἄλογον τριβήν vocant, qua manus in scribendo decurrit.
qua oculi totos simul in lectione versus flexusque eorum et
transitus intuentur et ante sequentia vident quam priora
dixerunt. quo constant miracula illa in scaenis pilariorum
ac ventilatorum, ut ea, quae emiserint, ultro venire in manus
12 credas et qua iubentur decurrere. sed hic usus ita proderit,
si ea, de qua locuti sumus, ars antecesserit, ut ipsum illud,
quod in se rationem non habet, in ratione versetur. nam
mihi ne dicere quidem videtur nisi qui disposite, ornate,
13 copiose dicit, sed tumultuari. nec fortuiti sermonis con-
textum mirabor umquam, quem iurgantibus etiam mulierculis
videmus superfluere: cum eo quod, si calor ac spiritus tulit,
frequenter accidit ut successum extemporalem consequi cura
14 non possit. deum tunc adfuisse, cum id evenisset, veteres
oratores, ut Cicero ait, dictitabant. sed ratio manifesta est.
nam bene concepti adfectus et recentes rerum imagines
continuo impetu feruntur, quae nonnumquam mora stili
refrigescunt et dilatae non revertuntur. utique vero, cum
infelix illa verborum cavillatio accessit et cursus ad singula
vestigia restitit, non potest ferri contorta vis, sed, ut optime
vocum singularum cedat electio, non continua, sed com-
posita est.

15 Quare capiendae sunt illae, de quibus dixi, rerum
imagines, quas vocari φαντασίας indicavimus, omniaque, de
quibus dicturi erimus, personae, quaestiones, spes, metus
habenda in oculis, in adfectus recipienda: pectus est enim,
quod disertos facit, et vis mentis. ideoque imperitis quoque,
si modo sunt aliquo adfectu concitati, verba non desunt.
16 tum intendendus animus, non in aliquam rem unam, sed
in plures simul continuas, ut, si per aliquam rectam viam
mittamus oculos, simul omnia, quae sunt in ea circaque,
intuemur, non ultimum tantum videmus, sed usque ad
ultimum. addit ad dicendum etiam pudor stimulos, mirum-

que videri potest, quod, cum stilus secreto gaudeat atque
omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum
frequentia, ut miles congestu signorum, excitatur. namque 17
et difficiliorem cogitationem exprimit et expellit dicendi
necessitas, et secundos impetus auget placendi cupido. adeo
pretium omnia spectant, ut eloquentia quoque, quamquam
plurimum habeat in se voluptatis, maxime tamen praesenti
fructu laudis opinionisque ducatur. nec quisquam tantum 18
fidat ingenio, ut id sibi speret incipienti statim posse con-
tingere, sed, sicut in cogitatione praecepimus, ita facilitatem
quoque extemporalem a parvis initiis paulatim perducemus
ad summam, quae neque perfici neque contineri nisi usu
potest. ceterum pervenire eo debet, ut cogitatio non utique 19
melior sit ea, sed tutior, cum hanc facilitatem non in prosa
modo multi sint consecuti, sed etiam in carmine, ut Anti-
pater Sidonius et Licinius Archias: credendum enim Ciceroni
est, non quia nostris quoque temporibus non et fecerint
quidam hoc et faciant. quod tamen non ipsum tam pro-
babile puto (neque enim habet aut usum res aut necessi-
tatem) quam exhortandis in hanc spem, qui foro prae-
parantur, utile exemplum. neque vero tantam esse umquam 20
fiduciam facilitatis velim, ut non breve saltem tempus, quod
nusquam fere deerit, ad ea, quae dicturi sumus, dispicienda
sumamus, quod quidem in iudiciis ac foro datur semper:
neque enim quisquam est, qui causam, quam non didicerit,
agat. declamatores quosdam perversa ducit ambitio, ut 21
exposita controversia protinus dicere velint, quin etiam,
quod est in primis frivolum ac scaenicum, verbum petant,
quo incipiant. sed tam contumeliosos in se ridet invicem
eloquentia, et qui stultis videri eruditi volunt, stulti eruditis
videntur. si qua tamen fortuna tam subitam fecerit agendi 22
necessitatem, mobiliore quodam opus erit ingenio, et vis
omnis intendenda rebus et in praesentia remittendum aliquid
ex cura verborum, si consequi utrumque non dabitur. tum
et tardior pronuntiatio moras habet et suspensa ac velut
dubitans oratio, ut tamen deliberare, non haesitare vide-
amur. hoc, dum egredimur e portu, si nos nondum 23
aptatis satis armamentis aget ventus, deinde paulatim
simul euntes aptabimus vela et disponemus rudentes
et impleri sinus optabimus. id potius, quam se inani
verborum torrenti dare quasi tempestatibus quo volent
auferendum.

24 Sed non minore studio continetur haec facultas quam
paratur: ars enim semel percepta non capitur, stilus quoque
intermissione paulum admodum de celeritate deperdit:
promptum hoc et in expedito positum exercitatione sola
continetur. hac uti sic optimum est, ut cotidie dicamus
audientibus pluribus, maxime de quorum simus iudicio
atque opinione solliciti: rarum est enim, ut satis se quis-
que vereatur. vel soli tamen dicamus potius quam non
25 omnino dicamus. est et illa exercitatio cogitandi totasque
materias vel silentio (dum tamen quasi dicat intra se
ipsum) persequendi, quae nullo non et tempore et loco,
quando non aliud agimus, explicari potest, et est in parte
26 utilior quam haec proxima: diligentius enim componitur
quam in illa, in qua contextum dicendi intermittere veremur.
rursus in alia plus prior confert, vocis firmitatem, oris
facilitatem, motum corporis, qui et ipse, ut dixi, excitat
oratorem et iactatione manus, pedis supplosione, sicut cauda
leones facere dicuntur, hortatur. studendum vero semper
27 et ubique. neque enim fere tam est ullus dies occupatus,
ut nihil lucrativae, ut Cicero Brutum facere tradit, operae
ad scribendum aut legendum aut dicendum rapi aliquo
momento temporis possit: siquidem C. Carbo etiam in
28 tabernaculo solebat hac uti exercitatione dicendi. ne id
quidem tacendum est, quod eidem Ciceroni placet, nullum
nostrum usquam neglegentem esse sermonem: quidquid
loquemur ubicumque, sit pro sua scilicet portione per-
fectum. scribendum certe numquam est magis, quam cum
multa dicemus ex tempore. ita enim servabitur pondus et
innatans illa verborum facilitas in altum reducetur, sicut
rustici proximas vitis radices amputant, quae illam in
summum solum ducunt, ut inferiores penitus descendendo
29 firmentur. ac nescio an si utrumque cum cura et studio
fecerimus, invicem prosit, ut scribendo dicamus diligentius,
dicendo scribamus facilius. scribendum ergo, quotiens licebit,
si id non dabitur, cogitandum: ab utroque exclusi debent
tamen id efficere, ut neque deprehensus orator neque liti-
gator destitutus esse videatur.

30 Plerumque autem multa agentibus accidit ut maxime
necessaria et utique initia scribant, cetera, quae domo ad-
ferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occur-
rant: quod fecisse M. Tullium commentariis ipsius apparet.
sed feruntur aliorum quoque et inventi forte, ut eos dicturus

quisque composuerat, et in libros digesti, ut causarum, quae
sunt actae a Servio Sulpicio, cuius tres orationes extant:
sed hi, de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab
ipso mihi in memoriam posteritatis videantur esse compositi.
nam Ciceronis ad praesens modo tempus aptatos libertus 31
Tiro contraxit: quos non ideo excuso, quia non probem,
sed ut sint magis admirabiles. in hoc genere prorsus recipio
hanc brevem adnotationem libellosque, qui vel manu tene-
antur et ad quos interim respicere fas sit. illud, quod 32
Laenas praecipit, displicet mihi, in his, quae scripserimus,
velut summas in commentarium et capita conferre. facit
enim ediscendi neglegentiam haec ipsa fiducia et lacerat ac
deformat orationem. ego autem ne scribendum quidem puto,
quod non simus memoria persecuturi: nam hic quoque
accidit ut revocet nos cogitatio ad illa elaborata nec sinat
praesentem fortunam experiri. sic anceps inter utrumque 33
animus aestuat, cum et scripta perdidit et non quaerit
nova. sed de memoria destinatus est libro proximo locus
nec huic parti subiungendus, quia sunt alia prius nobis
dicenda.

Index.

Abusio 1, 12 cf. 8, 6, 34.
Achilles filius Pelei Myrmidonum regis et Thetidis, nepos Aeaci. legatio ad eum missa 1, 47: rogatus a Priamo 1, 50: omnes longe superat 1, 65.
actus forensis 1, 27.
adfectus 1, 27. 48. 55: 2, 27: 7, 14. 15.
Aelius L. Stilo Praeconinus, Varronis et Ciceronis praeceptor, grammaticus, rhetor, philosophus. scripsit interpretationem carminum Saliorum et XII tabularum. quid de Plauto iudicaverit 1, 99.
Aeschines Atheniensis (389—314) humili loco natus, primum histrio, deinde scriba, orator clarus, cuius tres orationes extant. in Ctesiphontem contra Demosthenem dixit 1, 22: carnis plus habet, minus lacertorum 1, 77.
Aeschylus poeta tragicus (525—456), ex plurimis eius tragoediis modo septem supersunt. correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permisere 1, 66.
Aetolorum Curetumque proelium a Phoenice (Il. 9, 529 sqq.) expositum 1, 49.
Afranius L. natus c. a. 154. fabulas togatas scripsit plurimas 1, 100.
Alcaeus Mytilenaeus c. a. 610. auctor metri Alcaici. scripsit *στασιωτικά, συμποτικά, ἐρωτικά*. ab Horatio laudatus 1, 63.
altercatio, *oppos.* oratio perpetua 1, 35: altercationis praecepta 6, 4, 1 sqq.
Antimachus Colophonius, poeta epicus. scripsit carmen epicum Thebaida et elegiacum Lyden, carmina Homerica recensuit. grammatici ei secundas deferunt 1, 53.
Antipater Sidonius scripsit epigrammata. laudatur propter extemporalem facilitatem 7, 19.
antiqui, *oppos.* novi 2, 17.
Apollonius poeta natus Alexandriae c. a. 240, ex insula Rhodo, ubi diu artem rhetoricam docebat, Rhodius nominatus. post Eratosthenem bibliothecae Alexandrinae praefuit. scripsit carmen epicum *Ἀργοναυτικά*. in ordinem a grammaticis datum non venit 1, 54.
Aratus poeta Solis Ciliciae oppido natus c a. 270 scripsit *φαινόμενα καὶ Διοσημεῖα*, quod carmen Cicero adulescentulus in linguam Latinam convertit. materia eius motu caret 1, 55.
Archias Aul. Licinius natus Antiochiae c. a. 120, poeta, defensus a Cicerone. clarus extemporali facilitate 7, 19.
Archilochus Parius c. a. 700, iamborum scriptor princeps. multa metra invenit. ad *ἕξιν* maxime pertinet 1, 59.
Aristarchus Alexandrinus (c. a. 225—153) praeclarissimus grammaticus. carmina Homerica recensuit. catalogum scriptorum dignorum qui legerentur fecit 1, 54. 59.

Aristophanes Byzantius (260—181) Aristarchi praeceptor, bibliothecae Alexandrinae praefuit, carmina Homerica recensuit, recte enuntiandi et distinguendi notas invenit. eius catalogus 1, 54.
Aristophanes Atheniensis (452—388), aequalis Socratis, antiquae Atticorum comoediae scriptor 1, 65.
Aristoteles Stagirites (384—322), auctor scholae peripateticae Atheniensis, praeceptor Alexandri Magni. philosophus amplissima doctrina et scriptorum praestantissimorum copia per multa saecula celeberrimus 1, 83.
Asinius C. Pollio homo novus, vir domi bellique clarissimus, consul a. 40. primam Romae bibliothecam publicam condidit, scripsit tragoedias et Historias (de bello civili a primo triumviratu), orator egregius 1, 22. 24. 113: 2, 17. 25.
Asprenas C. Nonius fortasse idem, qui proconsul erat Africae in expeditione J. Caesaris. cum aliquando apud eum convivium esset, homines centum triginta veneno interierunt: a C. Cassio Severo accusatus est, ab Asinio Pollione defensus 1, 22.
Athenae 1, 76.
Athenienses correctas Aeschyli fabulas posterioribus poetis in certamen deferre permisere 1, 66.
Attici qui nominantur oratores 1, 76—80: 2, 17: Atticorum imitator 1. 115.
Attius vel Accius (170—94) scripsit tragoedias et ad exemplar Graecorum et praetextas, porro historiam poesis Graecae et Latinae. comparatur Pacuvio 1, 97.
Aufidia 1, 22.
Aufidius Bassus, aequalis Augusti et Tiberi, scripsit libros belli Germanici 1, 103.

Bibaculus M. Furius Cremonensis, iamborum scriptor 1, 96.
Brutus M. Junius, unus ex interfectoribus Caesaris. praestantior philosophus quam orator 1, 123: pro Milone orationem exercitationis causa scripsit 1, 23: 5, 20: in maximis occupationibus studia doctrinae non intermisit 7, 27.

Caecilius Statius (c. a. 219—166) Insuber Gallus, captivus Romam ductus. clarus comoediarum scriptor 1, 99.
Caelius M. Rufus, a Cicerone amicissimo defensus contra Clodium. clarus orator sed male moratus 1, 115: eius asperitas 2, 25.
Caesar C. Julius dictator (100—44). praeter Commentarios scripsit carmina, de analogia duo libros, de astris, duo Anticatones. summus orator 1, 114: 2, 25.
Caesius Bassus, amicus Ovidi et Persi, Vesuvi incendio periit a. 79. poeta lyricus praestantissimus 1, 96.
Calidius M., aequalis atque amicus Ciceronis. de domo Ciceronis dixit 1, 23.
Callimachus Cyrenaeus, poeta elegiacus 1, 58.
Calvus C. Licinius Macer, orator et poeta praestantissimus 1, 115: eius iudicium 2, 25.
Carbo C. Papirius, Gracchanarum turbarum socius, consul a. 120, accusatus a Licinio Crasso venenum sumpsit. etiam in tabernaculo exercitatione dicendi utebatur 7, 27.
Cassius C. Severus. orator 1, 22. 116.

Catius Insuber Epicureus mortuus a. 45. levis quidem sed non iniucundus auctor 1, 124.

Cato M. Porcius Uticensis (95—46). Hortensio flagitanti Marciam uxorem tradidit 5, 13.

Catullus C. Valerius Veronensis (87—54), poeta lyricus 1, 96.

Cestius L. Pius Smyrnaeus, sub finem rei publicae Romae artem rhetoricam docuit 5, 20.

Chalcidico versu condita carmina 1, 56.

Charisius orator Atticus, aequalis Demosthenis et Demetri Phalerei 1, 70.

Cicero M. Tullius (106—43), nec Thucydidem nec Xenophontem utiles oratori putat 1, 33: ab illis quoque vetustissimis auctoribus plurimum se fatetur adiutum 1, 40: Demetrium Phalerea in medio dicendi genere praefert omnibus 1, 80: ex philosophis plurimum se traxisse eloquentiae confitetur 1, 81: cuicumque Graecorum par 1, 105 sqq.: non hominis nomen sed eloquentiae 1, 112: Platonis aemulus 1, 123: perversi eius imitatores 2, 18: stilum optimum effectorem ac magistrum dicendi vocat 3, 1: libros Platonis atque Xenophontis in Latinum vertit 5, 2: infinitis quaestionibus (thesibus) iam princeps in re publica exerceri solebat 5, 11: Metrodorum Scepsium, Empylum Rhodium, Hortensium tradidit quae cogitaverant ad verbum in agendo rettulisse 5, 16: extemporalem facilitatem in Antipatre Sidonio et Licinio Archia laudat 7, 19: Bruti eximiam assiduitatem laudat 7, 27: commentarii eius 7, 30.

classes in scholis rhetorum 5, 21, cf. 1, 2, 23.

Clitarchus historicus Alexandrum Magnum in expeditionibus Persicis comitatus eas descripsit. fides infamatur 1, 75.

Clodius P. Pulcher trib. pl. pervicit ut Cicero in exilium mitteretur. a. 53 a Milone interfectus 5, 13.

comoedia antiqua 1, 9: nova 1, 69: Graecorum 1, 65: Latinorum 1, 95.

Cornelius C. trib. pl. a. 67 legem tulit, qua senatus auctoritas minueretur: cum P. Servilius Globulus intercederet ne ea a praecone recitaretur, ipse codicem recitavit 5, 13.

Cornelius A. Celsus temporibus Augusti et Tiberi vixit. plurima ex omni genere doctrinae scripsit. saepe eum refutat Q. 1, 23. 124.

Cornelius C. Gallus amicus Vergili, praefectus Aegypti, elegiarum scriptor 1, 93.

Cornelius Severus amicus Ovidi, versificator quam poeta melior. plures libros belli Siculi scripsit 1, 89.

cothurnus Sophoclis 6, 68.

Crassus C. Licinius, clarus orator, quem Cicero in libro de Oratore inducit disputantem 3, 1: Graeca in Latinum vertit 5, 2.

Cratinus Atheniensis (c. a. 519—423), antiquae Atticorum comoediae scriptor 1, 63.

Cremutius historicus, liberius de sua aetate scripsit. Seianum offendit 1, 104.

Crispus C. Vibius Passienus clarus orator, maritus Domitiae, postea Agrippinae, cuius fraude periit c. a. 49 p. Chr. oratio p. Voluseno Catulo 1, 24.

Curetum apud Homerum (Il. 9, 529 sqq.) proelium 1, 49.

Declamatio 2, 12: 5, 14.

declamatores 1, 71: 2, 21: 7, 21.

Delphicum oraculum 1, 81.

Demetrius Phalereus Atheniensis (348—283), sub Cassandro Athenis decem

annos praefuit eique trecentae statuae sunt positae. inde expulsus Alexandriam se contulit ibique bibliothecae praefuit. inclinavit eloquentiam 1, 33. 80.

Demosthenes Atheniensis (385—322). or. in Ctesiphontem 1, 22: Ciceroni interim dormitare videtur 1, 24: Ciceroni comparatur 1, 39. 105: princeps et paene lex orandi 1, 76: non solus imitandus 2, 24: amator secreti 3, 25. 30.

destructio sententiarum, *ἀνασκευή, oppos.* confirmatio *κατασκευή* 5, 12.

dicendi copia 6, 6: veneres 1, 79: ex tempore facultas 3, 2: 7, 1. 5. 24.

dictandi mos 3, 18.

digressiones 1, 33.

diserti 1, 68. 118: 7, 15.

Domitianus T. Flavius Germanicus Augustus imperator (81—96 p. Chr.) 1. 91.

Domitius Afer Quintiliano cognitus 1, 24. 118: or. p. Voluseno Catulo 1, 24: eius iudicium de Homero et Vergilio 1, 86

Elegia Graeca 1, 58: Latina 1, 93.

eloquentes 1, 123.

Empylus Rhodius rhetor, ob praestantiam memoriae laudatur 6, 4.

Ennius Q. natus Rudiis in Calabria (239—169), in exercitu Romano stipendia fecit, a Catone Censorio Romam deductus scripsit satiras, comoedias, tragoedias, Annalium XVIII libros. aetate venerabilis 1, 88.

Ephorus Cumaeus scripsit historiam universalem. discipulus Isocratis 1, 75.

epici Graeci 1, 46 sqq.; Romani 1, 85 sqq.

Epicuri figurae (cf. Lucret. 4, 46 sqq.) 2, 15.

Epicurei 1, 124.

Euphorion Chalcide in Euboea saeculo tertio natus, bibliothecae Antiochi Magni regis Syriae praefuit. poeta et grammaticus. Vergilio probatus 1, 56.

Eupolis Atheniensis Aristophanis aequalis, antiquae Atticorum comoediae scriptor 1, 65.

Euripides Atheniensis (480—406) Salamine natus eo die, quo pugna Salaminia commissa est, poeta tragicus celeberrimus. comparatur Sophocli 1, 67 sqq.

extemporalis actio 7, 18: facultas 7, 18: temeritas 6, 6.

Frugalitas oratori necessaria 3, 26.

Galliarum eloquentia 3, 13.

Germanicum bellum ab Aufidio Basso descriptum 1, 103.

grammatici i. e. eruditi litterarum iudices 1, 53. 54: canon eorum 1, 54.

Gratiae (Aglaia, Euphrosyne, Thalia). Gratiae ipsae (Musae *apud Cic. Orat. 19, 62)* sermonem Xenophontis videntur finxisse 1, 82.

Helvius C. Cinna amicus Catulli, carmen epicum, quod Smyrna inscriptum erat, decem annis scripsit 4, 4.

Hercules Iovis ex Alcmena filius. eius acta scripsit Pisandros 1, 56.

Herodotus (484—408), nobilissimus historicus 1, 73: ei aequatur Livius 1, 101.

Hesiodus Ascraeus c. a. 800 scripsit carmina quae inscribuntur *Ἔργα καὶ ἡμέραι, Θεογονία, Ἀσπίς.* raro adsurgit 1, 52.

ἕξις firma quaedam facilitas 1, 1. 59.

Hipponax iamborum scriptor 1, 59.

historia Graeca 1, 73 sqq.: Latina 1, 101.

histrionum actus 2, 11: gestus 5, 6.

Homerus poeta praestantissimus interdum Horatio dormitare videtur 1, 24: laudatur 1, 48 sqq.: ei Horatius Tyrtaeum subiungit 1, 57: Stesichorus ei pro-

ximus 1, 62: eum semper excipi par est 1, 62: auspicatissimum dat exordium 1, 85: eloquendi facultas divina quaedam et Homerica 1, 81.
Horatius Venusinus (65—8) poeta lyricus, iamborum et satirarum scriptor. iudicium eius de Homero 1, 24: de Tyrtaeo 1, 56: de Pindaro 1, 61: comparatur cum Lucilio 1, 94: lyricorum fere solus legi dignus 1, 96.
Hortensius Q. Hortalus vir nobilissimus et ditissimus. traditur ei Marcia uxor Catonis 5, 13: eius or. p. Verre contra Ciceronem 1, 23: memoria optima 6, 4.
Hyperides Atheniensis (396—322), orator, Platonis et Isocratis discipulus, minoribus causis magis par 1, 77: eius or. p. Phryne 5, 2.

iamborum scriptores apud Graecos Archilochus, Simonides, Hipponax 1, 59: apud Romanos Catullus, Bibaculus, Horatius 1, 96.
infantes iussu regum (Psammetichi Aegyptiorum regis cf. Herodot. 2, 2) a mutis nutricibus educati 1, 10.
Isocrates Atheniensis (436—338) orator, infirmitate vocis et naturali quadam anxietate impeditus non publice contionatus est. orator iucundissimus 1, 79. 108: Panegyricum decem annis elaboravit 4, 4.
Iulius Africanus orator, quem ipse viderat Q. 1, 118.
Iulius Florus in eloquentia Galliarum princeps 3, 13: inter paucos disertus 3, 13.
Iulius Secundus aequalis Quintiliani et amicus, vir disertus, sed nimis anxius 1, 120: mature decessit 3, 12.

Laelius Decimus Balbus. eius or. p. Voluseno Catulo 1, 24.
Laenas Popilius de arte rhetorica scripsit 7, 32.
lascivia recens (oratorum) 1, 43.
lectio oratorum 1, 17: poetarum 1, 27: lectionum genera 1, 45.
lene dicendi genus 1, 121.
Ligarius Q. Caesari, contra quem dimicaverat, placatus. (Cic. or. p. Lig.) 1, 23.
limae labor 4, 3.
Livius M. Andronicus, (284—204), natione Graecus, libertinus, Graecorum tragicorum fabulas in Latinum vertit. primus versibus Latine scripsit 2, 7.
Livius T. (59 a. Chr. — 17 p. Chr.) rerum Romanarum scriptor egregius 1, 101: lactea eius ubertas 1, 32: epistula ad filium *(nunc deperdita)* 1, 39.
loci communes ab oratoribus (Cicerone et Hortensio) scripti 5, 12.
Lucanus M. Annaeus (39 — 65 p. Chr.), scripsit carmen epicum Pharsalia. magis oratoribus quam poetis imitandus 1, 90.
Lucilius C. eques Romanus (180—103), satirarum scriptor. iudicium de eo 1, 93 sqq.
Lucretius T. Carus eques Romanus (99—55), carmen didacticum de rerum natura condidit. difficilis 1, 87.
lyrici Graeci 1, 61 sqq.: Romani 1, 96.
Lysias (c. a. 458—378) orator, Athenis scholam habuit rhetoricam: aliis orationes scripsit. iudicium de eo 1, 78.

Macer Aemilius poeta Veronensis, scriptor carminum didacticorum, obiit a. 16. Nicandrum secutus est 1, 56: humilis 1, 87.
Marcellus orator, adversarius Caesaris, interfectus a. 45 Athenis. a Cicerone in Bruto laudatus 1, 38.

Marcia uxor Catonis Hortensio tradita 5, 13.
Medea Ovidi 1, 98.
medium dicendi genus 1, 52. 80.
membranae rarius usurpantur 3, 31.
Menander Atheniensis (342—290), novae comoediae conditor plurimas comoedias scripsit, quarum multos titulos memorat Q. laudatur 1, 69 sqq.
mensurae verborum 1, 10.
Messala M. Valerius Corvinus. eius or. p. Aufidia 1, 22: defendit eosdem cum Pollione 1, 24: laudatur 1, 113: Graeca in Latinum vertit 5, 2.
Metrodorus Scepsius rhetor, memoriae praestantia insignis 6, 4.
Milo T. Annius, interfector Clodi, defensus a Cicerone 1, 23: 7, 13. 20.
Minerva a Domitiano maxime culta, qui in eius honorem quinquatria instituerat: ideo familiare ei numen 1, 91.
Musae faventes litteris 1, 98.

Nicander Colophonius medicus, grammaticus, poeta. eum secuti sunt Macer et Vergilius 1, 56.

Oceanus, unde omnium fluminum fontiumque cursus initium capiunt 1, 46.
otiosi scriptores 2, 17.
Ovidius P. Naso Sulmone in, Paelignis natus (43 a. Chr. — 17 p. Chr), nimius amator ingenii sui 1, 88: lascivus 1, 88. 93: eius Medea 1, 98.

Pacuvius M. Brundisinus (c a. 219—130), Enni sorore genitus. tragoediarum scriptor 1, 97.
Panyasis natus Halicarnassi c. a. 480, avunculus Herodoti, poeta epicus 1, 54.
παράφρασις 5, 5.
pastoralis musa et rustica 1, 55.
Patroclus amicus Achillis. eius mors nuntiata ab Antilocho 1, 49.
Pedo Albinovanus, poeta epicus, amicus Ovidi 1, 90.
Pericles Atheniensis (499—429). quaedam persuadendi dea in eius labris 1, 82.
Persius Aul. Flaccus Volaterris natus (34—62 p. Chr.), eques Romanus, satirarum scriptor. uno libro multum verae gloriae meruit 1, 94: versus eius 3, 21.
Philemon Solis in Cilicia natus, Menandro natu maior, comicus insignis, non tamen praeferendus Menandro 1, 72.
Philetas Cous praeceptor Ptolemaei Philadelphi, Theocriti, Zenodoti, poeta elegiacus 1, 50.
Philistus Syracusanus, historiarum scriptor (425—357): imitator Thucydidis 1, 74.
philosophi Graeci 1, 81 sqq.: Latini 1, 123.
φράσις i. e. elocutio 1, 42, 87.
Phryne mulier Thespia, Athenis forma et deliciis praecipua. ab Hyperide defensa 5, 2.
pilariorum miracula 7, 11.
Pindarus Thebanus (522—442), princeps lyricorum 1, 61: eius verba quaedam Latine expressa 1, 109.
Pisandros Camiro oppido Rhodi oriundus saeculo septimo. *Ἡράκλεια* eius 1, 56.
Plato Atheniensis (429—348), Socratis discipulus. multum peregrinatus in Africa, Italia, Sicilia docere coepit in Academia. multa eius opera nostram tulerunt aetatem. philosophorum princeps 1, 81.
Plautus T. Maccius Sarsina oppido Umbriae oriundus (254—184), comoediarum palliatarum scriptor, quarum viginti supersunt. praedicatur 1, 99.
Plautus Pap. Fabianus Stoicus 1, 124.

Pomponius P. Secundus mortuus a. 60 p. Chr. poeta tragicus eruditione ac nitore praestans 1, 98.
pontificum annales 2, 7.
Porcius M. Latro Hispanus, clarissimus aetatis Augusti rhetor, primus clari nominis professor 5, 18.
Priamus rex Troianorum. precibus effecit ut sibi Hectoris corpus ab Achille redderetur 1, 50.
Propertius Sex. Aurelius oriundus ex Umbria (c. a. 49—15). elegiarum scriptor 1, 93.

Rabirius C. poeta epicus, aequalis Ovidi 1, 90.
ratio in scribendo 3, 15.

Saleius Bassus aequalis Vespasiani, poeta epicus 1, 90.
Sallustius C. Crispus natus Amiterni (87—34), historicus Thucydidi comparandus 1, 101: 2, 17: eius brevitas 1, 32. 102: labor in scribendo 3, 8.
satura tota Romanorum est 1, 93 sqq.
Scipio P. Cornelius Aemilianus Africanus minor (185—129). Terentium in fabulis scribendis adiuvisse creditur 1, 99.
scribere ceris 3, 30: scribendi praecepta 3, 1.
Seneca L. Annaeus Cordubae natus (4 a. Chr. — 65 p. Chr.). praeceptor Neronis, consul a. 58. capitis damnatus sibi ipse venas aperuit et venenum sumpsit. multa praecipue de philosophia scripsit. in eloquendo apud eum pleraque corrupta atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitiis 1, 125—131.
sententiae i. e. lumina, praecipue in clausulis 1, 52. 61. 68. 69. 90. 102. 129: 2, 17: 5, 4.
Serranus poeta 1, 89.
Servilius Nonianus aequalis Quintiliani, historicus. eius iudicium de Livio et Sallustio 1, 101.
Sextius Q. Niger pater et filius, philosophi 1, 124.
sicarii per abusionem vocantur qui caedem telo quocumque commiserunt 1, 12.
Siculum bellum Corneli Severi 1, 89.
silva apud Graecos ὕλη, idem quod Kladde vel brouillon 3, 17.
Simonides Cius (556—468), artem memoriae primus ostendisse dicitur. elegiarum scriptor celeberrimus 1, 64.
Simonides Amorginus iamborum scriptor 1, 59.
Smyrna (*vel* Myrrha) incesto amore Cinyrae patris Cypriorum regis incensa in Arabiam profugit ibique Adonin peperit. Smyrnam carmen Cinna novem annis scripsit 4, 4.
Socratici (Xenophon, Plato, Aeschines) laudantur ob elegantiam 1, 35. 83.
Sophocles (497—406) poeta tragicus, cuius septem tragoediae supersunt. an melior poeta fuerit quam Euripides 1, 67 sqq.
Stesichorus Himerae Siciliae oppido natus (632—550), multa carmina lyrica et epica scripsit 1, 62.
stilus magister dicendi 3, 1. 32: 7, 16
Stoici eloquentiae minus indulserunt 1, 84.
Sulpicius Ser. Rufus consul a. 51 iureconsultus et orator. eius or. c. Aufidiam 1, 22: insignem famam tribus orationibus meruit 1, 116: eius in poetis imitandis studium 5, 4: commentarii causarum quas egerat exacti 7, 30.
supini i. e. tardi oratores 2, 17.
supplosio pedis oratoribus non inusitata 7, 26.

Terentius P. Afer in Africa natus (185—159). scripsit comoedias (palliatas) sex.

Menandrum imitatus est. in scribendis fabulis a Scipione adiutus esse dicitur 1, 99.
Terentius M. Varro Reatinus (116—27). vir doctissimus, plurimos libros scripsit 1. 95. eius de sermone Plautino iudicium 1. 99.
Terentius P. Varro Atacinus (c a. 82—37), scripsit carmina epica, satirica, elegiaca, didactica. eius Argonautica 1, 87.
Theocritus Syracusanus saeculo tertio scripsit carmina bucolica 1, 55.
Theophrastus Eresius, Platonis et Aristotelis discipulus, rhetor et philosophus, praeceptor celeberrimus. plurimum dicit oratori conferre lectionem poetarum 1, 27: e loquendi nitore nomen traxisse dicitur 1, 83.
Theopompus Chius. discipulus Isocratis historiam Thucydidis continuavit. melior orator quam historicus 1, 74.
Thucydides Atheniensis nobili loco natus (471 — 400), historicus clarissimus. Ciceroni non videtur utilis oratori 1, 33: densus, brevis, semper instans sibi 1, 73: Sallustio comparatur 1. 101: 2, 17.
Thyestes tragoedia Vari 1, 98.
Tibullus Albius eques Romanus (54—18). carmina scripsit elegiaca suavissima 1, 93: Propertio praefertur 1, 93.
Timagenes Alexandrinus rhetor et historicus Graecus, vixit Romae, amicus Asini Pollionis 1, 75.
Tiro Tullius servus deinde libertus Ciceronis eique dilectissimus. Ciceronis commentarios contraxit 7, 31.
togatae fabulae 1, 100.
Trachalus M. Galerius consul a. 58, orator mira vocis felicitate, pronuntiatione, decore, omnibus denique, quae sunt extra, insignis 1, 119.
tragoediae scriptores 1, 66. 97.
Tubero Q. Aelius Ligari, quem defendit Cicero, accusator 1, 23.
Tyrtaeus Atheniensis. bello Messenico secundo Lacedaemonios carminibus suis incitavit. ab Horatio Homero subiungitur 1. 56.

Valerius C. Flaccus mortuus c. a. 90. scripsit Argonautica. poeta praeclarus 1, 90.
Varius L. Rufus amicus Augusti, Maecenatis, Horati, Vergili. eius fabula Thyestes laude dignissima 1, 98.
ventilatorum miracula 7, 11.
veneres dicendi 1, 79. 100.
Vergilius P. Maro natus Andibus apud Mantuam (70—19), Horati familiaris. poeta praeclarissimus. Nicandrum secutus est in Georgicis 1, 56: princeps Romanorum poeta, Homero proximus 1, 85: paucissimos die composuit versus 3, 8.
versificator 1, 89.
Verres C. Licinius proconsul in Sicilia accusatus a Cicerone, defensus ab Hortensio 1, 23.
Vibius Crispus vir ingenii iucundi et elegantis, privatis causis quam publicis melior 1, 119.
Volusenus Catulus 1. 24.

Xenophon Atheniensis (444—354), discipulus Socratis, historicus, philosophus, dux celeberrimus. eius ore Musas locutas esse Cicero existimat 1, 33: eius sermonem Gratiae finxisse videntur 1, 82: eius librum, qui Oeconomicus inscribitur, translatum edidit Cicero 5, 2.

Vindobonae, Carolus Fromme, Typograph. C. et R. Aulae.

DUPLICATE
1010676856